

Año LXXVIII. urtea

268 - 2017

Mayo-agosto
Maiatza-abuztua

Príncipe de Viana

SEPARATA

Zenbait datu demografiko Sakanan XV. mendearen hasieran

Jose Luis ERDOZIA MAULEON

Sumario / Aurkibidea

Príncipe de Viana

Año LXXVIII · nº 268 · mayo-agosto 2017
LXXVIII. urtea · 268. zk. · 2017ko maiatza-abuztua

ARTE

Maestros carpinteros. Una saga familiar: los Biguiristi Raquel Idoate Ancín	403
<i>Ad Xaverii gloriam.</i> El programa iconográfico del antiguo colegio jesuítico de Tudela Eneko Ortega Mentxaka	431
El pintor Salustiano Asenjo: contribuciones al estudio de su figura y su obra José María Muruzábal del Solar	457

HISTORIA

Brianda de Vaca, la <i>amada nuestra</i> de Carlos de Viana. Origen e identidad. Una historia de linajes Juan Boix Salvador	487
La batalla de Belate (1512): una revisión crítica Pedro Esarte Muniáin	523
Zenbait datu demografiko Sakanan XV. mendearen hasieran Jose Luis Erdozia Mauleon	547
El capitán Lope de Elío y Sarasa. Un navarro veedor de armas del rey Felipe II Francisco Javier Baztán Moreno	589
De Nueva España a Navarra: el mayorazgo y la casa principal de José García de Salcedo en Milagro Pilar Andueza Unanua	623
La prensa periódica leída por los sacerdotes navarros en la época de Primo de Rivera Santiago Casas Rabasa	657

Sumario / Aurkibidea

LITERATURA

Petachia de Regensburg, viajero judío contemporáneo de Benjamín de Tudela José María Rodríguez Ochoa	679
Currículums	717
Analytic Summary	721
Normas para la presentación de originales / Idazlanak aurkezteko arauak / Rules for the submission of originals	725

Zenbait datu demografiko Sakanan XV. mendearen hasieran

Algunos datos demográficos de la Sakana a principios del siglo XV

Some demographic data on Sakana in the early 15th century

Jose Luis ERDOZIA MAULEON

Geografia eta Historian lizentziaduna eta Euskal Filologian doktorea

erdoziamaleon@gmail.com

Jasotze data: 2016/12/08. Behin-behiniko onartze data: 2017/03/09. Behin-betiko onartze data: 2017/03/15.

LABURPENA

Sakanako datu demografikoak dira gehienbat artikulu honetan jorratzen direnak, Er-taroaren amaierakoak, 1427koak, hain zuzen ere. Artikulua bi atal nagusitan bereizi-ta agertzen da: lehenak, sarrera gisa, artikuluaen nondik norakoak eta garaiko datu orokorrak eskaintzen ditu; eta bigarrenak xv. mendeko lehen laurdeneko Sakanako hiru eremuetako (Arakil, Sakana Erdialdea eta Burunda) biztanlegoaren gorabeherak jasotzen ditu. Hogeita hamasei taula eraiki dira artikulu guztian eta, horiekin batera, bakoitzari dagokion iruzkina erantsi ere bai. Datu demografiko hutsekin batera, beste zenbait datu ere aipatzen dira, hala nola, geografikoak, ekonomikoak, historikoak eta onomastikakoak.

Gako hitzak: demografia; Sakana; xv. mendea; Burunda; Arakil; sua; auzoa; familia.

RESUMEN

En este artículo se analizan básicamente los datos demográficos de Sakana de la época final de la Edad Media, aprovechando los datos de fuegos de la Merindad de las Montañas de 1427. Para ello se ha dividido el artículo en dos partes: la primera, a modo de introducción, refleja el porqué del artículo y unos datos generales de la época; y la segunda recoge los datos relativos al primer cuarto del siglo xv en los tres ámbitos geográficos (Arakil, Barranca y Burunda) de Sakana. Los mencionados datos vienen recogidos en treinta y seis tablas con sus correspondientes comentarios. También se añaden otros datos de tipo geográfico, económico, histórico y onomástico.

Palabras clave: demografía; Sakana; siglo xv; Burunda; Arakil; fuego; vecindad; familia.

ABSTRACT

This article basically analyses the demographic data of Sakana in the late Middle Ages, making use of the data for hearths in the Administrative and Legal District of the Mountains in 1427. To do so, we have divided the article into two parts: the first, by way of introduction, reflects on why we have written the article and offers general information on the period; while the second part is a compilation of the data relating to the first quarter of the 15th century in the three geographical areas (Arakil, Barranca and Burunda) of Sakana. The said data is set out in thirty-six tables, with their corresponding comments. We also add other data that is geographic, economic, historical and onomastic in nature.

Keywords: demography; Sakana; 15th century; Burunda; Arakil; hearth; neighbourhood; family.

1. SARRERA. 1.1. Artikulugaiaren kokapena. 1.2. Garaiko datu orokorrak. 2. XV. MENDE HASIERAKO BIZTANLEGOA SAKANAN. 2.1. Dokumentuari dagozkion zenbait datu. 2.2. Arakil harana (*Val de Araquil*). 2.3. Burunda lurraldea. 2.4. Sakana erdialdea. 2.5. Suen taula orokorra Sakanan 1427an: biztanleria. 2.6. 1427ko Mendialdeko suen liburuko datuen taula konparatiboa. 2.7. Zenbait ondorio. 3. ERREFERENTZIAK.

1. SARRERA

1.1. Artikulugaiaren kokapena

Artikulu honetan Rafael Carasatorre Vidaurre historialari etxarriarrak bere blogean (documentanavarra.blogspot.com) zintzilikaturik duen dokumentu bat oinarri harturik, haran osoko zenbait datu, batez ere demografikoak, bildu eta aztertu ditut. Datu demografiko horiekin batera, beste hainbat geografiko, historiko eta ekonomiko ere azalduko dira.

Aipatu dokumentua, ondorengoa da: «Libro de fuegos de la merindad de las montañas del año 1427» (AGN, Comptos, n.º 3).

Esan dudan moduan, dokumentu honetan oinarrituta, artikuluan Sakana osoko 1427ko datuak, hiru esparrutan banaturik (Arakil, Sakana Erdialdea eta Burunda) aztertu ditut.

Datu gehienak, demografikoak (suak, etxejabeak, biztanle kopuruak, izenak...) bezeziki, tauletan agertuko dira eta horiekin batera, bakoitzari dagokion iruzkina ere bai.

Datu hauek aztertzeke orduan, lehen-lehenik, arazo batekin egiten da topo, suak, auzoek edo etxe-jabeek, hau da, familiek, zenbat kide izango duten erabakitzea. Beste modu batean esanik, erabaki behar da zein koefiziente aplikatuko zaion familien kopuruari biztanlegoaren kopurua ateratzeko. Horrela dio María Gembero Ustarrozek (1985) ere:

Uno de los principales problemas que plantean estas fuentes, y en concreto los apeos, es el de encontrar un coeficiente válido de conversión del número de familias en el total de habitantes. [...] Las equivalencias utilizadas por los estudiosos de la

demografia histórica varían mucho (desde $l=3$ hasta $l=6$ e incluso $l=7$). Domínguez Ortiz considera alejadas de la realidad las superiores a $l=5$, y citando a Braudel, cree que el coeficiente $l=4,5$ sería, si no totalmente justo, sí al menos justificable.

Bestalde, Aragoiko Koroan Erdi Aroa ikertzen aritutakoek, «vecindad» eta «fuego» kontzeptuak parekatu dituzte eta bakoitzeko 4-5 pertsona izan dituzte kontuan. Nik, artikulu honetan, behekoa, lau pertsonako kopurua erabili dut, kontuan izanik muga eremua zela Sakanakoa eta horrek ez zuela aukera handirik eskainiko bizitza lasaia izateko. Ondorengoa izan da, orduan, biztanlegoa antzemateko erabili dudana formula: $\text{auzoak} \times 4 = \text{biztanlegoa}$. Eta ez dirudi oso oker ibili naizenik, hiru mende eta erdiko aldea gainditurik, 1797 urteko Mendialdeko suen dokumentuko (Libro de fuegos y apeos Burunda) Burundako datuen arabera. Hemen biztanleriaren eta auzoen kopuruak ematen zaizkigu eta bata bestearekin kontuan harturik auzo bakoitzeko 3,97 kide ateratzen da¹. Beste kontu bat litzateke hortik atzerako edo aurrerako datuek erakusten dutena. Hala ere, kontuan izan behar da, batetik, tokian tokiko eta garaian garaiko familia osaketa ezberdinak izanen zirela orduko hartan ere, garai gehienetan bezala (hortxe ditugu, esate baterako, «con su hijo casado en casa», «con su yerno casado en casa» edo «con su hermano en casa» beresterik gabe erantsita datozen auzoak); eta, bestetik, formula honen modukoak era orokorrean datuak eman ahal izateko baino ezin direla ulertu eta erabili.

Monteano Sorbet historialariak (2001) bi su mota ezberdin bereizten ditu, simple edo nuklearrak eta konplexu edo polinuklearrak:

Los fuegos simples o nucleares están constituidos por una pareja y su descendencia. Suele ser el más numeroso, especialmente en los medios urbanos.

Horrelakoak dira Sakanako XV. mende hasierako gehienak ere, nahiz eta kontuan izan behar den suak ez direla betiko mota batekoak izaten, simple izatetik konplexu izatera, edo alderantziz, pasa baitaitezke.

Los fuegos complejos o polinucleares agrupan bajo un mismo techo a varias parejas conyugales. Las familias que constituyen este tipo de fuegos pueden ser <extensas> –una pareja más un viudo o viuda de la generación precedente– o <múltiples>

1 1797 urteko suen liburuko datuen arabera, 3175 biztanle ziren Burundan eta 800 auzo edo su guztira. Beraz, 3175 biztanle: 800 auzo = 3,97 pertsona auzoko.

1. Taula. Burundako 1797ko biztanlegoa

Herria	Auzoak	Biztanleria	Biztanleak/Auzo
Bakaiku	70	312	4,46
Iturmendi	100	383	3,83
Urdiain	140	591	4,22
Altsasu	240	901	3,75
Olazti	150	599	3,99
Ziordi	100	389	3,89
Guztira	800	3.175	3,97

–la pareja de los padres y la de un hijo casado, por ejemplo–. En algunos casos, una familia múltiple está compuesta por las parejas de varios hermanos con su respectiva descendencia.

Bertheek (1984) esan zuen Nafarroako suen %30a konplexua zela eta Monteanok (2001) gehiago zehazten du datua, garaiko Nafarroaren aniztasun sozio-demografikoak baldintzatzen duela portzentai hori esanez. Horrela, Sonsierran su sinpleak dira ia bere osotasunean; Aurrepirinioetako haranetan %22 izanen lirateke konplexuak; eta, azkenik, %35era iritsiko lirateke su konplexuak Kantauri aldeko haranetan.

Alargunen kasua ere kontuan izatekoa da, suen kide kopuruari zuzenean eragiten baitio eta, horrelakoak, izurrite garaietan ugari ziren. Hala ere, soilik emakumezkoa zenean alarguna antzeman daiteke horrelako su baten aurrean gaudela, ezen alderantzizkoetan, hau da, gizonezkoa zenean alarguna, ez baitzen egoera horixe adierazten zerrendetan.

Bertherendako su konplexuek bikoiztu eginen lukete sinpleen kide kopurua eta konplexuek, orduan, aukera hobekak izanen lituzkete aurrera egiteko familiaren beharrei. Beso gehiago izanik lanerako, aberastasun gehiago lortzeko aukera, beraz.

Eta hau guztia kontuan izanik, ondorengoak izanen dira nik erabiliko ditudan formulak suak eta elizgizonak biztanle kopuruetara itzultzeko:

- Su sinple edo nuklearrak (SN):
 - Su nuklear arrunta (SNA): $sua \times 4$ biztanle, gorago esandakoari jarraiki. Gurasoak eta bi seme-alaba.
 - Su nuklear berezia (SNB): $sua \times 4$ biztanle + x biztanle. Gurasoak, bi seme-alaba eta anaia/suhia/semear/osaba...
 - «Martin de Yuso con su hermana» Uharte Arakilen, esate baterako.
- Su sinple edo nuklear hankamotzak (SNH): $sua \times 3$ biztanle. Alargunen kasua jasotzeko bereziki.
 - «Sancha viuda» Urdiainen, esate baterako.
- Su konplexu edo polinuklearrak (SP):
 - Su polinuklear arrunta (SPA): $sua \times 7$ biztanle. Nuklearrak aita-amak eta bi seme-alaba osaturik badira, seme-alabetako bat etxera ezkontzekotan, jatorrizko unitateak kide bat galtzen du eta bigarren familia lau kideetako.
 - «Miguel Periz Baillestero con su hijo casado en casa» Ihabarren edo «Miguel Garcia con su yerno casado en casa» Etxarrenen ageri dira, esate baterako.
 - Su polinuklear berezia (SPB): $sua \times 10$ biztanle. Aurrekoan bezalako irizpideari jarraiki.
 - «Miguel con sus dos yernos casados» Egiarretan edo «Martin Miguel el alcalde con su hijo y yerno casados» Lakuntzan, esate baterako.
- Elizgizonak (E): elizgizona $\times 2$ biztanle. Elizgizonek, emakumezko bat izaten zuten haien zerbitzura normalean. Batzuetan bi ere bai: gelaria eta neskamea.

1.2. Garaiko datu orokorrak

Sakanari dagozkion datuekin hasi baino lehen, komenigarria litzateke aipatzea aurreko mendeko erdialdeko izurrite beltzak eragin izugarria izan zuela Nafarroa osoan ere eta Berthek (1984), herriek ordaintzen zituzten zergak kontuan harturik, Nafarroako suen kopuruak beherakada handia izan zuela dio, % 36,3koa Iruña eta Mendialdekoan, hain zuzen ere. Peio Monteanok (2000), bide beretik, gaineratzen du izurrite beltzaren ondorengo urteetako gosete eta izurriteek ez zutela Nafarroako biztanlegoa errekupe ratzen utzi, Provenzan, Normandian edo Paris aldean gertatu zen moduan. Eta horrela jarraitzen du:

Lejos de ello el reino sufrirá una lenta erosión demográfica que desembocará en un estado de degeneración interna del que la débil natalidad, el envejecimiento de la población y la abundancia de hogares desechos serán los síntomas más palpables. Esta larga etapa en la que se evidencia la incapacidad de la población navarra para recuperarse de la debacle dura más de un siglo, concretamente desde mediados del siglo XIV hasta el último tercio del siglo XV.

Jarraian, Monteanok, Nafarroako demografiaren beherakada honetan, hiru epe bereizten ditu: ezinezko errekupe ratzioa (1361-1400), geldialdi engainagarria (1400-1425) eta krisialdiaren hondoa (1425-1460).

Epe horietako lehenean, izurriteek ez zuten ia etenik izan (1362-1363, 1382-1383) eta hau gutxi izanik, Aragoiren aurkako borrokaldiek (1362, 1378) eta mende amaierako klimatologia desegokiek ez zuten batere lagundu demografiaren errekupe ratzioan. Hala ere, badirudi azken hamarkadan zertxobait gora egin zuela.

Mende berriaren hasierarekin berarekin (1400) beste izurrite bat zabaltzen da hegoaldeetik eta, hiru urteren buruan, populazioaren ia %10a eramane n du berarekin. Egoera hau errepikatuko da mendearen lehen laurdenean (izurriteak, lehor teak, euriteak...) eta zenbait herriren desagertzea ere ekarriko du mendearen hasieran bereziki. Herrien desagertzeari dagokionez Sakanan, begibistakoa da horixe gertatu zela XIII. mendeko bigarren erditik XV. mendean lehen laurdenera bitartean, baina bereziki nabarmena izanen da beherakada hori XIV. mendeko bigarren erditik aurrera ondorengo Aranatz eremuko taulako datuek erakusten duten moduan. Taula hau egiteko, lau urte ezberdinetako datuak erabili ditut:

- 1268ko hamarrenaren liburua.
- Etxarri Aranazko hamarrenaren liburuak, 1360 eta 1369.
- Mendialdeko suen liburua, 1427.

Uranga Santestebanek (1954), 1350eko Mendialdeko suen dokumentuari buruzko artikuluan hamaika herri jaso zituen Aranatz haranaren eremuan, baina horietako bat, Arbizu, bertako suen daturik gabe dakar eta Etxarri Aranazko hamarrenaren dokumentuan agertzen direnetatik, ez daude Mugarretxe, Lazkotz, Ilarrazu eta Lizarraga Sarria.

Aranatz haranean, hemeretzi herri edo bizileku jasoak ageri dira Hamarrenaren liburuan (Libro del Rediezmo) 1268an; lau gutxiago ia ehun urte beranduago; beste bat gutxiago bederatzi urteko epean (su bakarreko bizitokia da 1360an Lizarraga Sarri bezala); eta, azkenik, beste berrogeita zortzi urte ondoren egungo zazpi herriak² baino ez. Bistan da, beraz, noiz gertatu zen despopulaziorik nabarmenena Aranazko eremuan.

2. taula. Aranatz haraneko herriak 1268tik 1427ra

	Herria	1268 ¹	1360 ²	1369 ³	1427 ⁴
1	Etxarri Aranatz	x ⁵	x	x	x
2	Mugarretxe	x	x	x	–
3	Lazkutz	x	x	x	–
4	Erdozia	x ⁶	–	–	–
5	Urkizu	x	x	x	–
6	Adializarraga	x	x	x ⁷	x ⁸
7	Dorrao	x	x	x	x ⁹
8	Unanu	x	x	x	x ¹⁰
9	Montinano	x	x	x	–
10	Hondatz	x	x	x	–
11	Maiza	x	x	x	–
12	Lakuntza	x	x	x	x
13	Ilarrazu	x	x	–	–
14	Arozpide	x	x	x	–
15	Arbizu	x	x	x	x
16	Lizarraga Sarria	x	x	x ¹¹	x ¹²
17	Berenarren	x ¹³	–	–	–
18	Odiaga	x	–	–	–
19	Araña	x	–	–	–

1. 1268ko hamarrenaren liburua (Felones, 1982).
2. Etxarri Aranazko hamarrenaren liburua.
3. Etxarri Aranazko hamarrenaren liburua.
4. «Libro de fuegos», 1427.
5. Etxarri Aranatz ez zen oraindik herria, baina dokumentu honetan agertzen da *Echarrin* eta bertan zeuden ordurako dorretxea eta Santa Maria eliza.
6. De Lascotz et de Herrdoçia.
7. Liçarraga de Suso oraingo honetan.
8. Echarri Aranaz con sus aldeas.
9. Aurrekoan bezala.
10. Aurreko bietan bezala.
11. Liçarraga de Yuso oraingo honetan.
12. Ergoieneko herrien kasuan bezala «Echarri Aranaz con sus aldeas» kontzeptuaren barnean ulertu behar da.
13. Liçarraga Sarri et Berenarren.

2 Ergoieneko hiru kontzejuak (Lizarraga, Dorrao eta Unanua) eta Etxarri Aranazko kontzejua den Lizarraga-bengoa.

Arakilen ere antzeko zerbait gertatu zen ehun eta berrogeita bederatzi urte horietan, ezen eta berrogeita bost baitira 1268ko dokumentuan jasotako herri edo bizilekuak (*Sant Miguel de Celci*, *Samartz* eta *Yssasperry* barne) eta aztertzen ari naizen urtekoan, aldiz, hamasei (hemeretzi aurreko parantesi barneko hirurak kontuan izanez gero) baino ez dira geratzen. Eta gauza bera esan daiteke Burundari dagokion neurrian: hamaazpi herri dira 1268ko dokumentuan eta egungo seiak baino ez 1427koan.

Jimenez de Aberasturik (1980) izurriteen eragina demografiaren jaitsieran ez du ukatzen, baina gainerako beste eragileak aipatzen ditu:

Sobre esta mortandad (1422ko izurriteaz ari da), el apeo de 1427 nos proporciona una abundante información que aunque aún no ha sido explotada sistemáticamente, es de gran utilidad para caracterizar la situación económica y social de la comarca (Bortzirriak ditu hizpide) que nos interesa y valorar al mismo tiempo el impacto de la epidemia sobre la población. La peste, ella sola, no hubiese tenido efectos tan graves, como ya se ha dicho, sino hubiese ido precedida unas veces, y seguida otras, por hambres y malas cosechas, guerras y devaluaciones, que no hicieron sino duplicar su virulencia.

Orokorrean, 1427an, Nafarroako demografía erabat geldirik dagoela esan daiteke, aurreko mendeko jaitsiera gainditu ezinik, eta Monteano (1996) historialariak dioen moduan, demografiaren pisua eremuz aldatuak:

En primer lugar, fruto de las dinámicas demográficas de distinto signo que tienen lugar en el norte y el sur del reino, se ha producido una redistribución de los efectivos humanos. La Montaña, con un hábitat disperso y una economía esencialmente ganadero-forestal reforzada por la producción de hierro, ha incrementado su peso demográfico hasta albergar a la mitad de la población navarra.

2. XV. MENDE HASIERAKO BIZTANLEGOA SAKANAN

2.1. Dokumentuari dagozkion zenbait datu

Herriz herri, herri bakoitzean bertan bizi zirenak eta nondik bizi ziren agertzen da dokumentu honetan beste datu batzuen artean. Erregearen komisarioek jaso zituzten herri bakoitzeko datuak, berri emaileek zin eginez gurutzea eta ebanjelioen gainean, azken hauen gainean eskuak jarririk «tocandolos manualmente». Zin egiteko era zehatza agertzen zaigu, beraz, dokumentu honetan.

Bertan azaltzen da herri bakoitzeko ekonomia zertan zetzan: garia, garagarra, artoa³ («miyo»), mahastiak («vino», «peonadas de viña»), errota, labea, basoa, txerriak,

3 Artoa beranduago sartu bazen ere gure haranean eta Europan, ez da ahaztu behar horrela esaten zela gure hizkeran beste labore hau, *Panicum miliaceum* (mijo común), adierazteko.

bestelako ganadua... Eta labore eta eginkizun horiekin batera, eguraldiaren eragina ere aipatzen da, bereziki izotza eta kazkabarraren aldetik. Datu horiei amaiera emanez, biztanleriaren eta etheen kopuruaren gorabeherak ere, azken hogeita bost edo hogei-ta hamar urteetakoak, jasorik agertzen dira, halaxe eskatu baitzieten errege-erreginak suen bilketaren ardura izan zuten komisarioei egiteko. Honek adierazten digu ez zela nolanhikoa izan biztanlegoaren beherakada aurreko urteetan.

Ez dira agertzen Murginduetako eta Arruazuko datuak. Etxarri Aranazkoak, bestalde, ez daude datu guztiak, orrialde batzuk falta baitira eta Ergoieneko hiru herrienak eta Lizarragabengorenak Etxarriko datuen barnean («Echarri D Aranaz con sus aldeas») daude jasoak. Eta datu falta hau ez da soilik Sakanako herrien gainean gertatu, Monteanok (1996) ere hala jaso zuen 1427-1428ko urteetako Suen Liburua aztertu zuenean:

Efectivamente, antes del siglo XVIII debieron extraviarse los correspondientes a las de La Ribera y Olite, además de la Tierra de Ultrapuertos, y por si fuera poco los que han sobrevivido presentan importantes carencias: en la merindad de Las Montañas no constan, entre otras, las localidades de Lesaka, Bera, Almandoz, Arizkun, Erratzu y algunas como Etxarri-Aranatz, Ibero o Arazuri están incompletas.

Bestalde, eta lan honen amaieran eraikitako taulan ikus daitekeenaren arabera, Etxarri Aranatz eta Uharte Arakil ziren herri handienak, hurrenez hurren. Hala erakusten dute ordaindutako zergek eta elizgizon zein etxe-jabeen kopuruek. Aipagarria da, era berean, Uharte Arakil egungo Sakana erdialdeko herrien artean aipatu izana eta ez Arakilen. Herriak taldeka azaltzen dira: lehenik, «Val de Araquil»; ondoren, «Val de Burunda»; eta, azkenik, eta beste izenbururik gabe, Etxarri Aranatz, Uharte Arakil eta bi herri hauen artean zeuden gainerakoak ageri dira. Egia da, hala ere, «la villa de Uhart de val de Araquil» ageri dela izendaturik Uharte, baina ez Arakil haraneko zerrendaren barnean.

Jarraian, herriz herriko iruzkina egingen dut, tokian tokiko daturik esanguratsuenak aipatuz eta herri bakoitzaren egungo izenarekin batera, parentesi artean eta letra etzanaz, dokumentuan agertzen den moduan ere jasoko dut.

2.2. Arakil harana (*Val de Araquil*)⁴

Aurrerago esan dugun moduan, ez da Uharte haran honetako herrien artean agertzen dokumentuan, Sakana erdialdekoen artean baizik. Hamasei herri agertzen dira guztira, horietako lau binaka (Aizkorbe eta Laturlegui; Irurtzun eta Etxeberri) zerrendaturik.

4 Alfredo Floristán Imizcoz historialariak (1982) su gehiago, 346, ematen ditu urte honetarako Arakilen, orriaren behealdeko oharrean zehaztuz Arbizuko, Arruazuko, Uharteko eta Lakuntzako suak ere bertan sarturik daudela. Hala izanik ere, niri neuri ez datorkit bat aipatu suen kopurua. Mendialdeko suen liburuan, Arakilen, 162 su ageri zaizkigu eta 13, 84 eta 28, hurrenez hurren, Arbizun, Uhartan eta Lakuntzan. 287, beraz, guztira. Orduan, Arruazun 59 beharko genituzke eta gehiegixko iruditzen zaizkit besteekin alderatuta. Floristanek berak ere, aipatu orrialde azpialdeko oharrean dio: «Los fuegos de Arruazu en 1427 los hallamos por extrapolación».

Irantzuko «Libro Rubro» dokumentuan hogeita hamar herri ageri dira Arakilen monasterioari «pecha» emanez eta beste hamahiru chantre-ari, egia bada ere horietako zenbait (*Sant Miguel de Celci*, *Samarz* eta *Yssasperry*) ez zirela herriak.

Hurrengo taulan herri horietako bakoitzak, dokumentuak eskaintzen dizkigun datuen arabera zer biztanle kopurua izanen lukeen antzematen saiatuko naiz, betiere orrialdearen azpiko oharrean aipatzen dudan formula kontuan hartuz. Kopuruak osatzeko, auzoez gain, elizgizonak ere kontuan izan ditut banaka, ondorengo laburdurak erabilia: ab = abade; kap = kapilau; raz = razioneiro; bik = bikario.

Irañeta zen, beraz, herririk populatuena alde handiz, Hiriberri bigarren eta Ihabar, Ekai eta Egiarreta, hurrenez hurren, hirugarrena, laugarrena eta bosgarrena. Eta Guarriz alde batera utzirik, egun populatuena den herria, Irurtzun, Etxeberriekin batera agertuagatik, ageri zaigu azkeneko tokietan. Bestela, Aizkorbe (Laturleguirekin bat egirik datuetan), Errotz eta Urritzola zenbait biztanle gutxiagorekin.

3. taula. Arakilgo 1427ko datu demografikoak

Herria	SNA	SNB	SNH	SPA	SPB	E	BIZT
Etxarren	7	0	0	2	0	1	44
Ihabar	9	0	1	3	0	2	64
Zuhatzu	5	0	0	4	0	0	48
Hiriberri	9	1	0	10	0	2	115
Izurdiaga	7	1	0	2	0	1	49
Errotz	9	0	0	0	0	1	38
Irurtzun eta Etxeberri	6	2	0	1	0	1	44
Urritzola	9	0	0	0	0	1	38
Aizkorbe eta Laturlegui	7	0	1	0	0	1	33
Ekai	8	4	0	1	0	1	61
Satrustegi	9	0	2	0	0	2	46
Egiarreta	6	0	0	3	1	1	57
Irañeta	13	3	2	10	1	2	157
Guarriz*	3	0	0	0	0	0	12
Guztira	107	11	6	36	2	16	806

* Aipatzen dituen datuengatik, Murginduetaren eremuan egonen litzateke.

Suak, edozein motatakoak zirela ere, 162 ziren eta elizgizonak 16 (soilik Zuhatzuk eta Guarrizek ez zuten elizgizonik eta Irurtzun/Etxeberri eta Aizkorbe/Laturlegik bikote bakoitzeko bana baino ez). Horietatik 124 (108+11+6) su nuklear arruntak ziren (%77), eta polinuklearrak, aldiz, 38 (%23).

2.2.1. *Etxarren* (Echarren) (9 auzo⁵; *abadea*)

4. taula. Etxarrengo 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak	
Pero Martiniz	Kapare
Miguel Garcia	Kapare
Miguel Garcia etxera ezkonduako suhiarekin	Kapare
Johan	Kapare
Peru Johanis	Kapare
Martin Johaniz	Kapare
Miguel Martiniz etxera ezkonduako semearekin	Kapare
Ochoa	Kapare
Machin	Kapare
Alfonso de Artieda	Kapilau

Zazpi su nuklear arrunt (%78), bi polinuklear arrunt (%22) eta elizgizon bakarra zegoen Etxarrenen 1427an dokumentuaren arabera.

Zerrendako lehenengo biek egin zuten zin komisarioen aurrean eta hauek esandakoaren arabera, haiek biak eta beste zazpi auzo ziren bizitzen, etxea izanik (*casa mantenientes*), Etxarrenen, 1427an. Bederatzi hauek kapare edo hidalgo ziren eta baziren beste hiru nekazari. Etxarrenek Iruñeako Santa Mariari eta Santa Gra(zia)ri urtero ordaintzen zion hamar erregu⁶ gari, hiru erregu garagar eta zortzi sueldo dirutan, zerga (*pecha*) moduan.

Era berean, bertako eliza Egiarretan bizi zen Miguel de Ororibiarena⁷ zela esan zuten eta Alfonso de Artieda kapilauak zenbait etxe eta lur (3 *kafizada*⁸ lur zuria eta 10 *peonada* mahastiak⁹) zituela ere bai.

Bestalde, errota bat zuten eta basoak ere aprobetxatzen zituzten txerriak gizentzeko. Honetaz gain, garia eta mahatsa jasotzen zuten, nahiz eta aipatu ia urtero izotzak eta kazkabarrak kaltetzen ziela uzta. Azkenik, azken 25-30 urteetan, heriotzen ondorioz, lau etxejabe gutxiago zituztela aipatu zuten.

5 Auzo hitza erabili dut gaztelaniako «vecino» adierazteko. Berez etxe-jabe izanen lirateke hauek eta, horrengatik, suaren kontzeptuarekin ere bat letorke auzo hitza.

6 Edukiera neurria. Gaztelaniaz ‘robo’.

7 *Ororbia* seguru asko.

8 Garau edo ale *cahiz* batekin erein daitekeen lur eremua. Azalera neurria zen eta normalean laboreekin erabiltzen zen. Gaztelakoak 12 *fanega* zituen.

9 X *peonadas de viñas*.

2.2.2. *Ihabar* (Hyavarr) (13 auzo)

Hamar su nuklear arrunt (horietako bat hankamotza) (%77), hiru polinuklear arrunt (%23) eta bi elizgizon zeuden Ihabarren.

Johan Sanzek egin zuen zin datuak emateko eta lehen-lehenik bertako eliza Garcia jaunarena zela esan zuen eta, honez gain, hainbat etxe eta lur ere bazituela honek (Etxarrengo kapilauak bezainbeste). Kapilaua Martin jauna zen eta honek ere zenbait etxe eta lur (4 *kafizada* lur eta 16 *peonada*¹⁰ mahasti) zituen. *Razioneroa*¹¹ zen eta Iruñean bizi zen P. Iniz-ek, aldiz, zenbait etxe erdi (*medias casas*) eta lur ere (2 *kafizada* lur zuri eta 10 *peonada* mahasti) bazituen.

Jarraian, haien etxean bizi ziren auzoen zerrenda dakar dokumentuak:

5. taula. Ihabarko 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak	
Johan Sanz	Datu-emailea
Johan Martiniz	
Michel Baillestero	
Martin Periz	
Maria Martin	Alarguna
Garcia	
Michelco	
Miguel Periz Baillestero etxera ezkonduetako semearekin	
Anso etxera ezkonduetako semearekin	
Peru	
Michel	
Michelco de Suso etxera ezkonduetako semearekin	
Machin Goñy	
Garcia	Abade
Martin	Kapilau

Horietatik bi kapare¹² ziren. Zergak Iruñeako Santa Mariako *chantreari* eta erregeari ordaintzen ziozkioten urtero (15 florin lehenari eta 8 *kafiz*, erregu 1 eta 2 kuartal gari bigarrenari). Honetaz gain, errota bat zuten eta basoan gizentzen zituzten txerriak. Ogia (garia, garagarra...) eta mahatsa izaten zuten, eguraldia lagun (hemen ere aipatzen dituzte izotza eta kazkabarra), eta hauekin batera, txerriak eta gainerako animaliak

10 Peoi taldeak lantzen zuen eremua. Azalera neurria da.

11 Horrela definiturik dago zenbait hiztegiatan: «Prebendado que tenía ración en una iglesia catedral o colegial». Elizak zituen ondasunetatik zatia hartzen zuena izanen genuke, beraz.

12 Bilau ez dena, bere ondasunetatik bizi dena, ez bere lanetik, aitoren seme ez bada ere. Aitoren semeen eta bilauen artekoa.

ziren haien ekonomiaren oinarri. Bestalde, etxe bakarra galdu zutela azken 25-30 urteetan aipatu zuen berriemaileak.

2.2.3. *Zuhatzu* (Çuatçu) (9 auzo)

Bost su nuklear arrunt (%56) eta lau polinuklear arrunt (%44) zeuden Zuhatzun. Elizgizona Etxarrekin konpartitua, dokumentuko informazioaren arabera.

Berriemaileak *Anso Miguel* eta *Johan Periz* izan ziren eta hauek esandakoaren arabera, eliza, *Alfonso de Artyedarena* omen zen. Honek ez omen zuen beste ondasunik herri honetan (ikus Etxarren herriko biztanleen zerrenda) eta elizgizon bakarra zen herrian. Zergak Iruñeako Santa Mariari eta Orreagako Santa Mariari ordaintzen zizkieten urtero, guztira 12 *kafiz* gari, beste hainbeste garagar eta 48 *sueldo* dirutan. Basoan urtero bi txerri gizen zezakeen bakoitzak eta nekazaritzari dagokionez ogia eta ardoa ziren haien laboreak. Lau etxe gehiago zituzten azken 25-30 urteetan.

6. taula. Zuhatzuko 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak
Anso Miguel
Johan Periz seme ezkonduarekin
Pero Periz suhi ezkonduarekin
Johan Periz seme ezkonduarekin (bigarrena izen berekoa)
Miquele Miqueleyz suhi ezkonduarekin
Martin Michel
Miguel Lopiz
Martin Periz
Martin Oderiz

2.2.4. *Hiriberri* (Villanueva) (20 auzo; *artzedianoa eta bikarioa –Miguel–*)

Hamar su nuklear (%50) (horietako bat berezia), hamar polinuklear arrunt (%50) eta bi elizgizon zeuden Hiriberrin.

Johan Miguel eta Miguel Martiniz izan ziren informatzaileak. Eliza Taulako Artzedianoarena¹³ zen eta soilik Miguel izeneko bikarioa bizi zen bertan. Horien guztien artean bederatzi kapare baziren. Zergak erregeari eta Orreagako Santa Mariari ordaintzen zizkieten urtero, 10 *kafiz* gari eta 15 *florin* dirutan. Ekonomiak, beste kasuetan bezala, errota, basoa, ganadua, ogia eta ardoa zituen oinarri eta aipaturik agertzen da eguraldiaren eragina beste behin. Azkenik, zortzi etxe gutxiago ziren 25-30 urte lehen baino.

13 Elizako kargua zen.

7. taula. Hiriberriko 1427ko datu demografiko-
onomastikoak

Auzoak
Johan Miguel seme ezkonduarekin
Miguel Martiniz
Miquele
Johan Lopiz seme ezkonduarekin
Martin Miguel
Martin Berastegui suhiarekin etxean
Martin Garcia
Martin Miguel suhi ezkonduarekin
Semeno Martiniz suhi ezkonduarekin
Miquelechea
Perute
Miguel Garcia seme ezkonduarekin
Martin Ivaynes
Miguel Martiniz seme ezkonduarekin
Domenga viuda iloba ezkonduarekin
Semeno Berria seme ezkonduarekin
Johan de Golina seme ezkonduarekin
Johanto Arrascalde
Miguel Sainz seme ezkonduarekin
Miguel Ferrero

2.2.5. *Izurdiaga* (Guiçurdiaga) (10 auzo; abadea)

Zortzi su nuklear (%80) (horietako bat berezia), bi polinuklear arrunt (%20) eta elizgizon bat zeude Izurdiagan.

Johan Miguel izan zen berriemailea. Honen arabera, eliza Alfonso de Artyedarena zen, Zuhatzukoa bezala.

Bat bakarra zen kapare horien artean. Erregeari baino ez zioten zergarik ordaintzen, *kafiz* bat gari, bi errege garagar eta 14 libra dirutan. Ogia, ardoa eta ganadu zenbait baino ez ziren haien ekonomiaren oinarri. Hamalau etxe galdu zituzten azken 25-30 urteetan.

8. taula. Izurdiagako 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak
Johan Miguel
Martin seme ezkonduarekin
Gastea
Anso Garcia seme ezkonduarekin
Miguel Santz
Peru Garcia
Johan Martiniz
Johan Martiniz Ezquer
Johan Çabala eta anaia etxean
Johane Johaniz

2.2.6. Errotz (9 auzo; abadea)

Bederatzi suak nuklear arruntak (%100) ziren Errotzekoak eta elizgizon bakarra zegoen.

Lope Miguel eta Martin Sainz izan ziren berriemaileak eta eliza Johan de Ilçarberena zela esan zuten. Kaparea, bat bakarra. Erregeari ordaintzen zizkioten 6 *kafiz* eta erdi gari, beste hainbeste garagar eta 65 *carapito*¹⁴ ardo. Basoaren aprobetxamenduak (hiru txerri bakoitzeko), ganaduak, ogia eta ardoa ziren haien ekonomiaren oinarri. Zortzi etxeren galera izan zuten azken 25-30 urteetan.

9. taula. Errotzeko 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak
Lope Miguel
Miguel Sainz
Machindo
Garcia
Johan Periz
Johan Martiniz
Johan Martiniz (bigarrena)
Miquele Lohaniz
Johanito Assiayn

14 Edukiera neurria, 12 litro gutxi gorabehera.

2.2.7. Irurtzun eta Etxeberrri (Yrurçun e Echaverri) (9 auzo; abadea)

Zortzi su nuklear (%89) (horietako bi bereziak), beste bat polinuklear arrunta (%11) eta elizgizon bakarra zituzten bi herri hauek, batera zerrendaturik. Elizgizona, suposatzea da, bi herrietarako izanen zela.

Miguel Lopiz izan zen berriemailea eta eliza Iruñean bizi zen Sancho de Baquedaren semearena zela esan zuen. Guztiak ziren nekazariak. Erregeari eta zenbait eliza-erakunderi ordaintzen zieten zerga moduan 3 *kafiz* eta 2 errege gari eta 24 libra dirutan. Errota bat zeukaten eta basoan lau txerri etxe bakoitzeko sar zitzaketen. Bestalde, ogia eta ardoa izaten zuten eguraldia lagun eta beste zenbait ganadu. Hamalau etxe gutxiago zituzten 25-30 urte lehenago baino.

10. taula. Irurtzango eta Etxeberriko 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak
Miguel Periz* eta suhia etxean
Miguel Garcia seme ezkonduarekin
Martin Martiniz
Miguel Periz (bigarrena)
Johan Garcia
Garcia Miguel eta bi suhiak etxean
Pascoal Sanz
Garcia Sanz
Martin Tripot

* Ikusten denez, abizena edo bigarren izena aldatu agertzen da zerrendaketan: Lopiz berriemaile moduan eta, gero, «primo el dicho Miguel Periz».

2.2.8. Urritzola (Urryçolla) (9 auzo; abadea)

Urritzolako su guztiak nuklear arruntak (%100) ziren, eta elizgizon bat zegoen.

Martin Martiniz izan zen berriemailea, Sancho jauna (elizgizon bakarra) elizaren jabea eta honek beste etxe batzuen laurdena ere bazuen, 4 *robada*¹⁵ ereiteko lur eta 7 *peonada* mahastirekin batera. Guztiak ziren nekazariak eta erregeari, Iruñeako Santa Mariari eta hainbat eliza-erakunderi ordaintzen zizkieten zerga moduan 14 *kafiz* gari, 4 *kafiz* garagar eta 30 *sueldo* dirutan erregeari. Basoa erabiltzen zuten 3-4 txerri gizenetzeko eta, bestela, ogia eta ardoa izaten zuten bizitzeko eguraldiaren arabera. Etxe kopuru berbera izan zuten azken 25-30 urteetan.

15 Azalera neurria, oso erabilia Nafarroan, 900 m² gutxi gorabehera.

11. taula. Urritzolako 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak
Martin Martiniz
Martin Miguel
Miguel Ivaynes
Johan Miguel
Johan de Elcart
Johan Ortiz
Martin de Iavarr
Miguel Ivaynes (bigarrena)
Martin Garcia

2.2.9. Aizkorbe eta Laturlegi (Ayzcor et Laturlegui) (8 auzo; abadea)

Bi bizileku hauetako su guztiak nuklearrak (%100) ziren, baina bat hankamotza, eta elizgizon bat ere zeukaten bi herietarako.

Garcia Bascoaritz eta Martin Ivaines izan ziren berriemaileak eta eliza Gulinan bizi zen Johan Garciarena zen. Guztiak nekazariak. Zerga moduan Orreagako Santa Mariari eta beste zenbait eliza-erakunderi ordaintzen zieten 7 errege gari eta 11 *libra* dirutan. Basoan 2 txerri gizentzeko aukera zuten 4-5 urtero eta ogia eta ardoa jasotzen zuten eguraldiaren arabera. 3 etxe gutxiago zituzten 25-30 urte lehenago baino.

12. taula. Aizkorbeko eta Laturlegiko 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak
Garcia Bascoaritz
Martin Ivaynes
Garcia
Martin Bassaburu
Joanito
Martin Barrena
Gracia (alarguna)
Martin Aturlegui*

* Laturlegui seguru asko.

2.2.10. Ekai (Ecay) (13 auzo; abadea)

Hamabi su nuklear (%92) (horietako lau bereziak), beste bat polinuklearra (%8) eta elizgizon bat zeuden.

Berriemaileak Johan Ivaines eta Johan Miguel izan ziren eta eliza Iruñean bizi zen Alfonso de Artiedarena zen. Kapare bat hauen artean. Zerga moduan erregeari, alferezari, Irantzuri eta beste zenbait eliza-erakunderi ordaintzen zieten 20 *kafiz* eta 3 erregu gari, 10 *kafiz* garagar eta 16 *sueldo* eta 6 *dinero* dirutan. Basoan, 4-5 urtero, bi txerri bakoitzak gizentzen zuten eta, gainerakoan zenbait ganadu, garia eta ardoa eguraldiaren arabera izaten zuten bizitzeko. Etxe bakarra galdu zuten azken 25-30 urteetan.

13. taula. Ekaiko 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak
Johan Ivaines eta suhia etxean
Johan Miguel
Miguel Lopiz eta suhia etxean
Sancho Eliçayri eta suhia etxean
Michel Echeverrico
Sancha Ivaines
Johan Echeverri
Johanto
Martin Goycoa
Goycoa
Miguel Periz seme ezkonduarekin
Lope Ivaines
Johan Martiniz eta suhia etxean

2.2.11. *Satrustegi* (Saturçegui) (11 auzo; bikarioa eta kapilaua)

Hamaika suak nuklearrak ziren (%100), baina horietako bi hankamotzak. Bi elizgizon zituzten.

Miguel Periz eta Martin Ivaines izan ziren berriemaileak eta hauen arabera eliza Iruñeko Santa Mariako *Pitanceriarena*¹⁶ zen. Bikarioa Miguel de Yavarr zen eta honek 4 *quartalada* mahasti zituen. Honetaz gain, kapilaua zen Pedro jaunak etxeak eta 6 *kafizada* ereiteko lur eta 12 *peonada* mahasti zituen. Guztiak ziren kapare eta ez zuten zergarik ordaintzen. Basoan 4-5 urtero bakoitzak 2 txerri gizen zitzakeen. Bestalde, ganaduren batzuk, ogia eta ardoa izaten zuten bizitzeko. Bederatzi etxe gutxiago zituzten 25-30 urte lehenago baino.

16 Pitanzak banatzeko tokia. Pitanza banatzen den edozer da, elikagaia nola balioa duen beste edozer.

14. taula. Satrustegiko 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak
Miguel Periz
Martin Ivaynes
Theresa alarguna
Lopecho
Diaguo
Micheto
Johan Periz
Maria Lopiz
Johan Lopitz
Ochote
Navarra anderea alarguna

2.2.12. *Egiarreta* (Eguiarreta) (10 *auzo*; *abadea*)

Sei su nuklear arrunt (%60), lau polinuklear (%40) (horietako bat berezia) eta elizgizon bat zeuden.

Miguel Garcia eta Martin Ivaines izan ziren berriemaile eta eliza, beste etxe batzuekin batera, Miguel jaunarena zen. 4 kapare ziren. Orreagako Santa Mariari eta beste zenbait eliza-erakunderi ordaintzen zioten zerga moduan 7 *kafiz* eta 3 erregu gari, 2 *kafiz* eta erregu bat garagar eta 12 *sueldo* 6 *dinero* diputan. Basoan 4-5 urtero bi txerri gizen zitzakeen bakoitzak eta, bestalde, garia eta ardoa zuten. Zortzi etxe gutxiago zituzten 25-30 urte lehenago baino.

15. taula. Egiarretako 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak
Miguel Garcia
Martin Ivaines
Peru Ochoa
Peru Miguel seme ezkonduarekin
Martin Miguel suhi ezkonduarekin
Peru
Ochoa
Johanito
Garcia Martiniz seme ezkonduarekin
Miguel bi suhi ezkonduekin

2.2.13. *Irañeta* (Irayeta) (29 auzo; *abadea eta kapilaua*)

Hemezortzi su nuklear (%62) (horietako hiru bereziak eta bi hankamotzak), hamai-ka polinuklear (%38) (horietako bat berezia) eta bi elizgizon zeuden.

16. taula. Irañetako 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak
Martin Urrunça seme ezkonduarekin
Anso Martiniz seme ezkonduarekin
Miguel Urrunça seme ezkonduarekin
Peruto
Johan Lopiz suhi ezkonduarekin
Martin Aparyç
Martin Ochoa
Miguel Apariz
Miguel Mandoz suhi ezkonduarekin
Johan Periz seme eta suhi ezkonduarekin
Johan Miguel
Johanto
Johan de Epeloa seme ezkonduarekin
Miguel Arruiz
Martin Johaniz
Miguel Johaniz
Sancho Peligero aitarekin
Johan Garcia
Martin Garcia
Martin Miguel aitarekin
Miguel Lacunça suhiarekin
Machin
Miguel Migueliz seme ezkonduarekin
Lope Lopiz suhi ezkonduarekin
Domenga alarguna
Miguel Lopiz
Miguel Sanz seme ezkonduarekin
Garcia Lacuença suhi ezkonduarekin
Maria Ochoa alarguna

Martin de Urrunça eta Anso Martiniz izan ziren berriemaileak eta hauen arabera eliza erreginaren chantre zen Garcia de Assiaynena zen. Kapilau razioneroa zen Lope jaunak etxea zuen eta baita *peonada* bat mahastia ere. Horietako lau kapare ziren. Erregeari eta zenbait eliza-erakunderi ordaintzen zieten zerga moduan 7 *kafiz* eta 3

erregu gari, 4 *kafiz* eta erregu bat garagar, 12 *libra* 15 *sueldo* eta 9 *dinero* dirutan eta 8 oilo. Bestalde, konponketa ugari¹⁷ behar zituen errota zuten eta basoa etxe bakoitzak hiru txerri gizentzeko, beste ganadu batzuk eta garia eta ardoa ere bai. Ez zuten etxerik galdu azken 25-30 urteetan.

2.2.14. *Guarriz (horrela eta Garriz ere bai) (3 auzo)*

Hirurak su nuklear arruntak (%100) ziren.

(Ihabarrekin batera aztertua ('*tacxado*' partizipioa erabiltzen du dokumentuak), husterik eta bere eliza Irañetakora bildua zela dio dokumentuak). Ez ditu berriemaileak aipatzen, baina bai ondorengo etxejabeak:

17. taula. Guarrizeko 1427ko datu demografiko-onomastikoak.

Auzoak
Miguel Garcia
Pero Ferrandiz
Martin Periz

Bere kokapenari buruz ematen dituen datuen arabera, pentsa daiteke egungo Murginduetako eremutik iparraldera izanen litzatekeela. Rafael Carasatorrek (1993, 177-178) ere hortxe nonbait kokatzen du:

Se trata de uno de los más pequeños poblados del valle, que desaparece. Queda el terreno que la toponimia señala como Garrizkoa; sus ruinas quedan al borde del arbolado en la ladera de Madalenaitz, en fuerte escarpe sobre el Arakil y al norte de Iabar. Se aprecian las ruinas de su iglesia, recordada con el topónimo de La Ermita. Por algunos fragmentos de huesos creemos que al este de las ruinas está el cementerio de lo que fue Garriz.

Lehentxeago, Carasatorrek ere aipatzen du hiru su zituela 1350ean. Oraingo honetan, hiru auzoen artean 37 *sueldo* eta 10 *dinero* ordaintzen zituzten.

2.3. Burunda lurraldea¹⁸

Dokumentuak eskaintzen dizkigun lehenengo datuak eta ematen digun lehen informazioa ondorengo da: asko omen ziren orduan gurasoen etxean bizi ziren senar-emaz-

17 «[...] un molino en el qual muellen sus ceveras..., empero que mas es costa de reparaciones que no an el provecho».

18 Floristán historialariak (1982) 194 su aipatzen ditu urte honetarako Burundan, horien artean Etxarri Aranazkoak eta Lizarragabengoakoak daudela gaineratuz. Burundan bertan soilik 134 su agertzen dira dokumentuan eta, orduan, 60 su lirakeke Etxarri Aranazkoak eta Lizarragabengoakoak. Ez dago jakiterik horrela den, ezen Etxarri Aranazko datuak ez dira osoak dokumentuan eta, gainera, Ergoienakoekin batera daude ja-soak. Hala ere, gutxi iruditzen zaizkigu aipatu 60 suak.

teak. Bestalde, elizgizonak gainerako auzoen moduko jabeak zirela ere esaten du. Ez zuten hauek, orduan akaso, pobrezia zin-egite edo botorik izanen.

Hortik aurrera, besteen artean, nondik bizi ziren eta zer ordaintzen zuten ere argitzen digu dokumentuak. Hauexek, beraz, garai hartako burundarren bizi moduari buruzkoak:

- Urtero zentsoa ordaintzen zieten burundarrek errege-erreginei, hamabi diru¹⁹ etxe bakoitzeko.
- Errotak zituzten, behar bezainbat, laboreak ehotzeko.
- Basoak, belarrak eta urak gozaten zituzten burundar guztiek haien ganadu larri eta xeheekin. Basoak txerriak gizentzeko (ezkurra, pagatxa, belarra...) erabiltzen zituzten eta saldu ere, saltzen zituzten txerriak gizendu ondoren.
- Garia eta artoa (*miyo*), urte ona izanik, urteko bi herenatarako adina jasotzen zuten, baina ez guztirako adina, bistan da. Ardoa eta «pomada»²⁰, aldiz, batere ez.
- Aurreko hogeita bost edo hogeita hamar urteetan soilik Ziordik eta Olaztik galdu zituzten etxeak, lau lehenak eta zortzi bigarrenak. Hala ere, aipatzen da izurriteek eta uzta eskasek eragina izan zutela biztanlegoarengan.
- Gizpuzkoarekin eta Arabarekin muga eginik arazo larriak izan zituzten, lapurretak eta erasoaldiak bereziki, dokumentuaren arabera. Eta gaineratzen du ezin zirela ardoa edo garia erostera ere inora joan, lapurrek eraso egiten zitelako.

Urdiain agertzen da herririk nagusiena era nabarmenean populazioari dagokionez, Olazti eta Altsasuren aurretik. Ziordi, aldiz, populazio gutxien duena da, Iturmendi-rengandik nahiko hurbil.

Su motei dagokienez, 141 guztira, 125 (%89) nuklearrak dira eta horietatik 108 arruntak (101 arrunt eta 7 txiro), 10 bereziak eta 7 hankamotzak edo alargunek osatzen zituztenak. Polinuklear arruntak dira beste gainerakoak (%11), 16 baino ez.

Burundaren kasuan ere, dokumentuak ez du biztanlegoaren kopurua zehazten, auzo edo «vecino» kontzeptua erabiltzen duelako, baina honen arabera jakin dezakegu zenbat biztanle, gutxi gorabehera, zuen Burundako herri bakoitzak. Auzoarena (vecindad) suarenaren (fuego) kontzeptu demografikoarekin parekatuko bagenu eta dokumentuak aipatzen dituen auzoak kontuan izan, ondorengo izanen litzateke herri bakoitzeko biztanle kopurua:

19 «Dinero fuerte» dio dokumentuak. RAEk bere hirugarren adieran horrela dakar: «moneda de plata y cobre usada en Castilla en el siglo XIV y que equivalía a dos cornados».

20 *Pomum*-etik, zuhaitzetako fruitua eta, bereziki, sagarra. Orduan, mahastirik eta sagarrondorik ez zutela uler daiteke.

18. taula. Burundako 1427ko datu demografikoak.

Herria	SNA	SNB	SNH	SPA	SPB	E	BIZT
Bacaycua	12	1	3	4	0	1	92
Yturmendi	16	0	0	0	0	1	66
Urdiayn	33	2	3	0	0	1	153
Alssassu	13+1 ¹	4	1	4 ²	0	2	110
Olaça Gutya	18+2 ³	3	0	6 ⁴	0	0	135
Cihordia	9+4 ⁵	0	0	2	0	0	66
Guztira	101+7	10	7	16	0	5	622

1 Txiro bat ere bai. Orduan 23 auzo.

2 Horietako bat alarguna da, beraz X 6 biztanle izan ditut kontuan.

3 Bi txiro ere bai.

4 Altsasukoa bezala, baina bi alargun seme ezkonduarekin.

5 Lau txiro ere bai.

Hamarrenaren liburuko (1268) datuen arabera emaitzak oso bestelakoak dira 159 urte beranduagoko dokumentu honek erakusten dizkigunekin konparatzen badiugu. Lehenik, eta hauxe litzateke ezberdintasunik nabarmenena, 1427an dagoeneko sei herri baino ez dira agertzen Burunda osoan, gaur egun daudenak hain zuzen ere. Hamazazpi herri genituen orduan eta sei baino ez ehun eta berrogeita hemeretzi urte beranduago. Hamaika herri desagerturik halako epe motzean: *Iturrun*, *Eizaga*, *Sarabe*, *Irurita*, *Ulaia*, *Erkuden*, *Zangitu*, *Saratsu*, *Horna*, *Angustina* eta *Arkinano*. Arrazoa, seguru asko, beste 163 urte beranduagoko dokumentuan aurki dezakegu: bertakoek salatu zuten Gipuzkoako eta Arabako mugan egonik, arazo handiak zituztela mugak eta haien lurraldea zaintzeko, lapurrak sartzen baitziren bertan eta, gainera, aipatu zuten zailtasunak ere bazituztela edonondik ogia edo ardoa ekartzeko, lapurtu egiten zirelako eta haien biziak arriskuan jarri. Gogoratu 1200 urteaz geroztik Gipuzkoa eta Araba Gaztelako erregearenak zirela. Bestalde, Urdiain da, aipatu bi dokumentu hauen arabera, biztanle gehien dituen herria eta Olazti bigarrena. Hala ere, gogoratu nahi dut, oinarri ezberdina erabili dudala biztanlearen kopurua ateratzeko: lehen dokumentuaren kasuan (1268koa) herri bakoitzak ordaindutakoa izan dut oinarri, auzoei edo suei buruzko berririk ez dagoenez; eta, bigarren honetan (1427), aldiz, auzo kopurua. Bestalde, herrien zerrendetan ageri zaizkigu galdutako herrien zantzuak pertsonen izenetan, Pero Sarasso eta Garcia de Uraya, esate baterako, Olazagutiako zerrendan; Peru Hurayarr, Uharte Arakilgoan; edo Martin Periz Ayçaga, Etxarri Aranazkoan.

Burundar guztiak ordaintzen zieten erregeari eta erreginari, urtero eta betiko²¹, etxe bakoitzeko 12 *dinero*. Bestalde errotak zituzten bertan laboreak ehotzeko eta baita basoak, belardiak eta urak ere, zeinetan haien ganadu larriak eta txikiak bazkatzen ziren. Bereziki aipatzen da dokumentuan txerriak ere gizentzen zituztela etxerako eta saltzeko. Era berean, ogia eta artoa²² jasotzen zutela dator eta ez, aldiz, ardoa.

21 «[...] de bian de cens perpetuo».

22 «[...] cugen pan e miyo».

Azken 25-30 urteetan, 1400 urtetik gutxi gorabehera, soilik Ziordin eta Olaztin galdu zituzten etxeak, lau Ziordin eta zortzi Olaztin. Hala ere, biztanlegoa era nabarmenean jaitsi zela dio dokumentuak izurriteak²³ zirela eta Burundarekin amaitzeko, guztira burundarrek 41 *florin*, hau da, 61 *libra* eta 10 *sueldo*, ordaintzen zituzten.

2.3.1. *Bakaiku* (Bacaycua) (20 *auzo*; *abadea*)

Hamasei su nuklear (%80) (horietatik bat berezia eta hiru hankamotzak), lau polinuklear arrunt (%20) eta elizgizon bat zituen.

Lehenik aipatzen da abadeak, Miguel de Urra, egin zuela zin esanez bereak zirela bertako eliza, etxe bat eta 8 *kafizada* ereiteko lur. Ondoren, beste bi berriemaile aipatzen ditu, Miguel Martiz eta Garcia Martin. Guztira 8 *libra* eta 10 *sueldo* ordaintzen zuten.

19. taula. Bakaikuko 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak
Miguel Martiz
Garcia Martin
Maria Garcia alarguna
Remiro
Michel seme ezkonduarekin
Lopecho
Lope Ezquerria koinatu ezkonduarekin
Joachingo* eta bere anaia
Micheto
Miguel Martiz (bigarrena)
Johan Periz
Miguel Martiz (hirugarrena) suhi ezkonduarekin
Martin Martiz
Gracia Martiz alarguna bi semerekin
So. Johaniz
Gracia Sainz seme ezkonduarekin
Alvira Enecoiz alarguna semearekin eta suhiarekin
Martin Sendoa
Johan Martiz
Miguel Pascoal

* *Joakintxo* seguru asko, kontsonante txistikari afrikatua eta eztarriko herskaria txandakaturik (metatesia) eta azken hau ozendurik: *Joquincho* > *Joachinco* (metatesia) > *Joachingo* (eztarriko herskariaren ozenketa).

23 «[...] por mortalidades».

2.3.2. *Urdiain* (Urdiayn) (38 auzo; *kapilaua*)

Su guztiak nuklearrak (%100) ditu, baina horietatik bi berezi dira eta hiru hankamotzak. Elizgizon bat ere bazuen.

20. taula. Urdiaingo 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak	
Johan Miguel	Miguel Periz
Martin Mugalaz	Miguel Miqueliz
Lope Centol	Sancha alarguna
Eneco Mendico anaiarekin	Sancho Dominguis
Miguel Asteyz	Miguel Miqueleiz
Miquele Gorry	Johan Ivaines
Johan Ivaines	Gastea Arteyz
Anso Zurutaco anaiarekin	Gastea Mendico
Maria alarguna	Pero el pellegero*
Garcia Miguel	Pero Miguel
Johan Sanz	Johan Garcia
Peru Miguel	Peru Ivaines
Peru Ornaco	Johan Periz
Peru Pascoal	Johan Martiniz
Johan Periz	Johan Martiniz gaztea
Garcea	Johan Otsoa
Eneco Periz	Johan Diaz
Peru Enecoiz	Gracia alarguna
Johan Martiniz	Miguel Periz

* Egungo Pellejero segurua asko.

Johan Miguel eta Martin Mugalaz izan ziren berriemaileak eta hauen arabera elizaren jabetza auzian zegoen Olaztiko bikarioa zen Sancho jaunaren eta Iruñean bizi zen Martin de Iturmendiren artean. Aipatu Sanchok, 9 *robada* ereiteko lur zituen eta Garcia jauna kapilauak etxea eta 3 *robada* ereiteko lur. Guztira 16 *libra* eta 19 *sueldo* ordaintzen zituzten.

2.3.3. *Iturmendi* (Yturmendi) (16 auzo; *abadea*)

Hamasei su nuklear arrunt (%100) eta elizgizon bat zituen.

Garcia Miguel eta Anso Belça izan ziren berriemaileak eta eliza Pere Ivaines de Iturmendirena zela esan zuten. Honez gain, bazituen honek beste etxe baten zortzirena eta bi *robada* ereiteko lur zuri. Eta guztira, 7 *libra* eta 13 *sueldo* ordaintzen zuten.

21. taula. Iturmendiko 1427ko datu demografiko-onomastikoak.

Auzoak
Garcia Miguel
Anso Belça
Miquele Goycoa
Pero Periz
Garcia Miguel
Miguel Ivaines
Martin Ochoa
Toda Garcia
Simon Ximeniz
Johan Maryn
Johan Santz
Miguel Garcia
Sancho Santz
Johan Miguel
Sancho Periz
Garcia Garceyz

2.3.4. Ziordi (Cihordia) (11 auzo; 4 txiro)

Hamahiru su nuklear arrunt (%87) (lau txiroenak barne) eta bi polinuklear (%13) zituen. Elizgizonik ez da ageri.

22. taula. Ziordiko 1427ko datu demografiko-onomastikoak.

Auzoak
Pello Illardi
Miguel Lopiz
Johan Xemeniz
Sancho Goycoa suhi ezkonduarekin
Johan Esteban anaia ezkonduarekin
Lope Billosto
Peru Gayneco
Lope Illardico
Machin Moçue
Maria Santz
Martin Dominguez

Pero Illardi eta Miguel Loppiz izan ziren berriemaileak eta eliza Ziordiko jauregiko jaunarena zela esan zuten. Eta ez zela jabegoa zuen beste elizgizonik bertan. Era berean, aipatu zuten bazirela beste lau ez zutenak ordaintzen, txiroak²⁴ zirelako. Eta guztira, 4 *libra* eta 19 *sueldo* ordaintzen zuten.

2.3.5. Olazti (Olaça Gutya) (27 auzo; 2 txiro)

Hogeita hiru su nuklear (%79) (hemezortzi arrunt, 2 txiro eta hiru berezi) eta sei polinuklear arrunt (%21) zituen.

23. taula. Olaztiko 1424ko datu demografiko-
onomastikoak.

Auzoak
Pero Garcia
Pero Xemeniz
Sancho Ortiz
Johana alarguna seme ezkonduarekin
Garcia de Alduya
Peru Iturburu
Sancho Bengoa
Pero Xemeniz (bigarrena)
Johan Ortiz
Simon Miguel suhi ezkonduarekin
Johan Urdin
Ochoa koinatuarekin
Peru Goycoa
Johan Araya
Pero Periz
Pero Sarasso
Garcia Xemeniz
Garcia de Uraya koinatuarekin
Miguel Migueliz seme ezkonduarekin
Johan Ivaines koinatarekin
Maria Periz iloba ezkonduarekin
Garcia Garceyz
Johanche Goycoa
Sancho Ylardia
Lope Buru seme ezkonduarekin
Maria alarguna seme ezkonduarekin
Peruche Goycoa

24 «Item ay en el dicho logar que non pagan quoaer impotentis III».

Pero Garcia eta Pero Xemeniz berriemaileen arabera Olaztiko eliza ere Ziordiko jauregi-ko jaunarena zen eta ez zegoen jabegorik zuen beste elizgizonik. Etxe-jabeak, aldiz, hasieran aipaturiko biak (bigarrena «con su fijo casado») eta ondorengoak gainerako zerrendakoak. Ordaintzen ez zuten txiroak beste bi. Eta guztira, 11 *libra* eta 14 *sueldo* ordaintzen zituzten.

2.3.6. *Altsasu* (Alsassu) (22 *auzo*; *abadea*; *txiro bat*)

Hemeretzi su nuklearrak (%83) dira (hamahiru arrunt, bat txiro, lau berezi eta beste bat hankamotza), lau polinuklear (%17) (horietako bat alargun batek osatua) eta bi elizgizon zituen.

24. taula. Altsasuko 1427ko datu demografiko-onomastikoak.

Auzoak
Ochoa Garcia
Miguel Xemeniz
Marin Garcia
Martin Periz seme ezkonduarekin
Garcia Miguel
Gracia suhiarekin
Johan Ochoa
Johan Urdaria
Johan Periz
Gracia alarguna
Miguel Garcia seme ezkonduarekin
Pero Ortiz
Johan Garcia
Johan Santz
Garcia Ivaines suhiarekin
Martin Martiniz
Sancho Periz
Johan Marin
Johan Santz suhiarekin
Garcia Dominguez suhiarekin
Ximeniz seme ezkonduarekin
Johana alarguna seme ezkonduarekin

Ochoa Garcia izan zen berriemailea eta honen arabera eliza Miguel jaunarena zen eta elizaz gain etxe batzuk eta 4 *robada* eriteko lur zuri zituen. Bestalde, berarekin eta bere amarekin batera, zerrendan ageri direnak zeuden. Txiro bat ere bazegoen («Item ay impotente que non paga quoter»). Guztira 230 *sueldo* eta 78 *dinero* ordaindu zituzten koartelagatik. (11 *libra*, 16 *sueldo* eta 6 *dinero*).

2.4. Sakana erdialdea

Hemendik aurrera Uharte Arakil eta Etxarri Aranatz arteko herrien informazioa dator. Arruazuren datuak ez dira agertzen (Uhartekoen edo Lakuntzakoen barnean ote?) eta Etxarri Aranazkoetan Ergoienako herrienak eta Lizarragabengokoak daude («Echarri Aranaz con sus aldeas»).

Sakana osoko datuak aztertutik, esan daiteke Uharte Arakil eta Etxarri Aranatz zirela, alde handiarekin, herririk populatuena XV. mendearen hasieran, eta koadroan iradoki bezala, gehiago izan ziren Etxarri Aranatz eta Ergoienako biztanleak, artikularen datu orokorrak aipatzerakoan esan dudana moduan, orrialde batzuk falta baitzaizkio dokumentuari Etxarri Aranatz eta bere ondoko herrien datuak jasotzen dituen puntuan, hain zuzen ere²⁵. Horregatik jarri dut galdera ikurra Etxarri Aranatzko auzo eta biztanle kopururaren ondotik, aipatu datu falta horixe nabarmentzeko.

Artikuluko bosgarren puntuko taulan, Sakana osoko datuak konparatzerakoan, argi ikus daiteke zergak, elizgizonak, labeak eta errotak aipatzen diren zutabeetan jasotzen diren kopuruekin beste datu batzuk izan beharko liratekeela, era berean, biztanleen eta etxeenak ere Etxarri Aranatz herriari egokitu beharko litzaizkiokeenak.

186 su dira guztira Sakana erdialdean eta horietatik gehienak, beste behin, su nuklearrak dira, 178 hain zuzen ere (%96) (118 arrunt, 46 berezi eta hamalau hankamotz edo alargunek osatutakoak. Polinuklearrak, aldiz, 8 baino ez (%4) (7 arrunt eta bat bakarra, Lakuntzan, berezia).

Hona hemen, jarraian, Sakana erdialdeko herrietako biztanlegoa dokumentuak eskaintako datuen arabera:

25. taula. Sakana erdialdeko 1427ko datu demografiko-onomastikoak.

Herria	SNA	SNB	SNH	SPA	SPB	E	BIZT
Arbizu	11	0	1	1	0	1	56
Uharte Arakil	42	31 ¹	9	2	0	4	387
Lakuntza	14	11 ²	1	1	1	1	134
Etxarri Aranatz, Ergoiena ³	51	4	3 ⁴	3	0	8	276
Guztira	118	46	14	7	1	14	853

1 Horietatik hamahiruk bi familiar gehiago eta beste batek hiru.

2 Horietatik bat kide bat gehiagorekin: «con su yerno en casa e con su coynado».

3 Floristán (1982) historialariaren datuen arabera soilik 10 su izanen lirateke Ergoienakoak. Hala ere, badakigu orri batzuk falta zaizkiola dokumentuari eta hortxe egonen da datuak bat ez etortzeko arrazoia.

4 Horietako batek bi seme ezkonduak etxean.

25 Horrela dio Monteanok (1996): «Efectivamente, antes del siglo XVIII debieron extraviarse los correspondientes –suen liburuez ari da– a las de la Ribera y Olite, además de la Tierra de Ultrapuertos, y por si fuera poco los que han sobrevivido presentan importantes carencias: en la merindad de las Montañas no constan, entre otras, las localidades de Lesaka, Bera, Almandoz, Arizkun, Erratzu y algunas como Etxarri-Aranatz, Ibero o Arazuri están incompletas».

2.4.1. *Arbizu* (Arbiçu) (13 auzo; *abadea*)

Hamabi su nuklear (%92) (horietatik hamaika arrunt eta bat hankamotza), bat polinuklearra (%8) eta elizgizon bat zuen.

Gonçalvo eta Johan Miguel izan ziren berriemaileak eta hauek esandakoaren arabera eliza Johan de Arbiçurena zen eta ez zuen beste jabegorik. Guztiak kapare ziren eta horregatik ez zuten zergarik. Basoak, belarrak eta urak Etxarrikoekin batera gozatzen zituzten eta txerriak gizendu ere bai, ondoren saltzeko. Ogia eta artoa (*miyo*) jasotzen zuten. Ez zuten biztanlegorik ez etxerik galdu azken 25-30 urteetan.

26. taula: Arbizuko 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak
Gonçalvo
Johan Miguel
Maria alarguna
Pero Miguel
Martin Gonçalviz
Johan Periz seme ezkonduarekin
Garcia Gonçalviz
Lope Lecayo
Johan Miguel
Johan Periz
Johanto Lecayo
Johan Arrilagua
Johanto Goycoa

2.4.2. *Uharte Arakil* (Villa de Uhart de Val de Araquil) (84 auzo; *bikarioa* –Martin– eta *hiru kapilau* –Lope de Ilardia, Martin de Çebal eta Johan de Uhart–).

Laurogeita bi su nuklear (%98) (horietatik berrogeita bi arrunt, hogeita hamaika berezi eta bederatzi hankamotz), bi polinuklear (%2) eta lau elizgizon zituen.

Martin jauna, Uharteko bikarioa, izan zen berriemailea elizgizonei zegokienean eta honen arabera, eliza Iruñeako Santa Mariako chantrearena zen. Aipatu bikarioak bi etxe, 3 *kafizada* ereiteko lur eta 16 *peonada* mahasti zituen. Lope de Ylardia kapilauak etxe bat, *kafizada* bat lur eta 4 *peonada* mahasti zituen; Martin de Çebal kapilauak etxe bat, *kafizada* bat lur eta 7 *peonada* mahasti zituen; eta Johan de Uhart kapilauak etxe bat eta 6 *peonada* mahasti zituen.

Eta etxe-jabeen inguruko berriemaileak, aldiz, aurreko zerrendako lehen hirurak izan ziren. Errotengatik eta labeengatik urtero ordaintzen zizkieten errege-erreginari 75

libra. Era berean aipatu zuten hogeita zazpi urte lehenago hasi zirela herriko harresia egiten haien bizkar gehienbat eta erregearen zenbait laguntzarekin. Bestalde, txerriak basoetan gizentzen zituzten beste zenbait ganadurekin batera eta ogia eta ardoa jasozten zuten bizitzeko. Azken 25-30 urteetan 16 etxe galdu zituzten.

27. taula. Uharte Arakilgo 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak	
Pascoal Miguel alkatea	Gracia alarguna bi semeekin
Johan Miguel de Illardia bi suhiekin	Maria alarguna (laugarrena)
Peru Lucea	Johan Guogorr
Johanco suhiarekin eta ilobarekin	Miguel dicho Odiaga
Martin de Yuso	Johan Beo
Pero Martiniz	Johan Conflant
Martin de Torrino bi suhiekin	Johan Orondo errainarekin
Miguel Dominguz	Peru Çaballa suhiarekin
Maria alarguna bi semeekin	Miguel Goyçqueta suhiarekin
Gracia de Yavarra semearekin	Johan Peligero suhiarekin
Miguel Periz	Peru Aberatssa semearekin eta suhiarekin
Martin Periz	Peru Mayzo
Miguel Migueleiz semearekin eta suhiarekin	Johan Miguel Peligero
Johan Sanchiz	Johan Gonçalbiz
Martin Sanchiz suhiarekin	Miquela alarguna
Miguel Yarçat	Gracia alarguna semearekin eta suhiarekin
Miguel Migueliz seme ezkonduarekin	Michelcho de Yuso
Miguel Urdinso bi semeekin	Ochoa de Aguiregui semearekin
Miguel de Urra	Gracia Urrutya bi semeekin
Maria alarguna (bigarrena)	Michel Echave semearekin eta anaiarekin
Miguel Maçonero	Maria alarguna semearekin (bosgarrena)
Peru Zapatero	Peru Ivaynes semearekin eta koinatuarekin
Pero Periz semearekin	Diago
Maria Martiniz bi semeekin	Peru Hurayarr
Johan Dominguz	Miguel de Ilardia semearekin
Miguel de Arriaçu bi suhiekin	Johan de Epeloa semearekin
Johan çapatero	Johan Belz
Johanco de la ferreria semearekin	Micheto
Maria alarguna semearekin (hirugarrena)	Johan de Achana eta anaia
Miguel Sanchiz	Martin Periz
Pero Periz suhiarekin	Johan çapatero
Domingua alarguna suhiekin	Machin de Yuso

Auzoak	
Johan Periz bi semeekin	Martin Gonçalviz
Ochoa Leyça seme ezkonduarekin	Ochoa de Sa e Johan bere koinatua
Miguel Periz bi suhiekin	Johan Periz
Martin de Yuso arrebarekin	Peru Agoa
Miguel Pascoal ilobarekin	Miguel Exilla
Ochoa Ferrero	Johan Periz (bigarrena)
Michel	Toda de Lacunça
Perute de Suso semearekin eta bi suhiekin	Anton
Peruste ilobarekin	Miguel Ferrero
Johan de Yrayeta	Michel Rodero

2.4.3. Lakuntza (Lacunça) (28 auzo; bikarioa)

Hogeita sei su nuklear (%93) (hamalau arrunt, hamaika berezi eta bat hankamotz), bi polinuklear (%7) eta elizgizon bat zituen.

Lehenik, Miguel de Arbiçu bikarioak esan zuen eliza Iruñeako Santa Mariako Capituloak zela. Jarraian, Martin Miguel alkatea «con su yerno e fijo casados» eta Miguel Ivaines eta Johan Ivaines zinegotziek eman zuten gainerako etxe-jabeen berri. Errota eta labeagatik, urtero eta betiko, 25 *libra* ordaintzen zizkieten errege-erreginari. Basoan, etxe bakoitzeko sei txerri gizen zitaketan eta, bestelakoan, nekazaritzatik (ogia) eta zenbait ganadutatik bizi zirela esan zuten. Azken 25-30 urteetan ez zuten gorabeharrik izan biztanle eta etxe kopuruetan.

28. taula. Lakuntzako 1427ko datu demografiko-onomastikoak

Auzoak
Martin Miguel alkatea seme eta suhi ezkonduekin
Miguel Ivaines (zinegotzia)
Johan Ivaines (zinegotzia)
Miguel Migueliz suhiarekin
Lope Ivaines
Johan Miguel suhiarekin
Johan Dominguez suhiarekin eta koinatuarekin
Machin
Garcia Santz
Lope bi semeekin
Miquele çurya
Johanche Goycoa
Johan Ximeniz seme ezkonduarekin

Auzoak
Per Ivaines suhiarekin
Martin Garcia suhiarekin
Johan Garcia suhiarekin
Peru Latça
Miguel Migueliz
Miquele Johaniz suhiarekin
Johan Garcia suhiarekin
Ochoa Lopitz
Miguel Ivaynes koinatuarekin
Miguel Ivaynes (bigarrena)
Per Ivaynes suhiarekin
Johan Ivaynes (bigarrena)
Johan Ivaynes el mayor
Miguel Lacunça koinatuarekin
Toda alarguna

2.4.4. *Etxarri Aranatz eta Ergoiena* (Echarri D Aranaz con sus aldeas) (62 auzo gutxienez; 8 elizgizon)

Berrogeita hemezortzi su nuklear (%95) (berrogeita hamaika arrunt, lau berezi eta hiru hankamotz), hiru polinuklear (%5) eta zortzi elizgizon zituen.

Elizgizonei buruzko datuak Garcia jaun bikarioak eman zituen eta honen arabera, eliza Iruñeako Santa Maria *capitolekoa* zen. Berak, bestalde, etxe bat eta 3 *kafizada* ereiteko lur zuria zituen. Garcia de Yart (Yarten bertan bizi omen zen) kapilauak, aldiz, 3 *kafizada* ereiteko lur zuria zuen; Garcia de Lascoz kapilauak etxe bat eta 6 *robada* ereiteko lur zuria; Garcia de Torrano kapilauak etxe bat eta 3 *kafizada* ereiteko lur zuria; Johan kapilauak etxe bat; Miguel kapilauak etxe bat eta *kafizada* bat ereiteko lur zuria; Miguel de Maiça kapilauak, Zaragozan ikasle zegoena, etxe bat eta 3 *kafizada* ereiteko lur zuria; eta, azkenik, Arbizuko abadea zen eta Arbizun bizi zen Johan Sanchezek etxe bat eta 6 *robada* ereiteko lur zuria.

Ondoren, Etxarri Aranatz herriko alkateak, ezkutariak eta zinegotziak (zerrendako lehen hirurak), hurrenez hurren, alde batetik; eta Lizarragako, Dorraoko eta Unanuko ordezkariak (zerrendako hurrengo hirurak), etxe-jabeen zerrenda osatu zuten²⁶, gurutzearen eta ebanjelioen gainean eskuak jarrita zin eginez.

Ez dakigu, beraz, zenbat etxe-jabe zituen Etxarri Aranatzek, baina bai zenbat ordaintzen zuen koartelagatik. Eta datu honen arabera, pentsa dezakegu Burunda haranaren

²⁶ Hasieran esan dugun moduan, orrialde batzuk falta zaizkio dokumentuari, Etxarri Aranazko etxe-jabeen datuei dagozkienak, hain zuzen ere. Horregatik ezinezkoa da jakitea zenbat auzo eta biztanle zituen errealitatean.

beraren eta Uharte Arakilen antzerako etxe-jabe izanen zituela, ezen Uhartek 40 *florin*²⁷ ordaintzen zituen, Burunda haranak 41 (81 *libra* eta 10 *sueldo*), eta Etxarri Aranatzek eta bere herrixkek («Echarri D Aranaz con sus aldeas»), berriz, 47 *florin*. Errota eta labeengatik 96 karlin zurizko *libra* ordaintzen zituen urteko; Uhartek, aldiz, 75. Arakil osoak, koartelagatik, 72 *florin* (108 *libra*) ordaintzen zituen.

Elizgizonen kopurua ere oso adierazgarria da, Etxarri Aranatzek biztanle kopuru handiena izanen zuela pentsatzeko orduan: 4 dira guztira Uharten eta 7 Etxarrin bertan «errolaturik».

29. taula. Etxarri Aranazko 1427ko datu demografiko-onomastikoak.

Auzoak
Garcia Mayça alkatea suhiarekin
Loppe Loppiz de Arbiçu ezkutaria
Johan Periz zinegotzia
Miguel Periz (Lizarragakoa)
Miguel Ivaynes (Dorraokoa)
Peru Çabal (Unanukoa)
Sancho Urdiayn seme ezkonduarekin
Garcia Lopitz
Johan Marin
Lope Munarro
Pero Centol seme ezkonduarekin
Johan de Mugarach
Martin Larraynguo
Miguel Gorry
Johan de Mugarach
Miguel Çubelz,
Domingo Mayça
Sancho Dinda
Garcia Andia
Johan Echarry
Marin
Miguel Garcia suhiarekin
Johanche
Miguel Bofon
Garcia Borunda

27 1252an Florentzian sortutako moneta izan zen eta erreferentzia bihurtu zen Europa osoan XV. mendera arte, baztertu eta *dukadoak* txandakatu zuenean krisialdi ekonomikoaren ondoren. Kontuan izanik dokumentuak ematen dizkigun baliokidetasunak, florin batek 1,45 libra balio zituen gutxi gorabehera.

Auzoak

Simeno
Maria alarguna semearekin eta suhiarekin
Johanto Ardocea *
Miguel Anton
Johan Salbador
Garcia Eraussa suhiarekin
Miguel Santz seme ezkonduarekin
Johan Leach
Ochoa Iwaynes notarioa
Ochoa Blanco
Maria alarguna suhiarekin
Ochoa Chipi
Martin Yputça **
Lope Adarte
Lope de Ariz
Miguel Esforçu
Martin Periz
Miguel Trista
Pero Martiniz
Miguel çabaleco
Martin Errotaco
Martin Periz Aiçaga
Maria Blascoiz
Eneco Ezquerria
Johan Periz
Johanete
Peru çabalco
Dominguo Miguel
Miguel Gorria suhiarekin
Miguel Ezquerr
Domenga alarguna bi seme ezkonduekin
Miguel Santz
Domenga Iwaynes
Johan de Moço
Miguel Myra
Pero Ochoa

* Erdozia izan daiteke, Lazkoz herriarekin batera aipatzen baita Erdozia herria ere 1268 urtean («De Lascos e de Herdocia»)

** *Giputza* seguru asko, aldameneko herrialdekoa, gipuzkoarra. Etxarri Aranatzen «probintziarra» esaten zitzaien eta «Pro(b)intzianoren etxea» dago egun oraindik. *Ypuçcoa* eta *Ipuçquoa* ageri da Irantzuko «Libro Rubro»-n.

2.5. Suen taula orokorra Sakanan 1427an: biztanleria

Hurrengo taulan jasota azalduko dut 1427ko Sakanako biztanlegoaren oinarrizko egituratzeko edo biltzeko modua. Familia da, ohikoa izan den bezala, biztanlegoaren biltzeko era, baina familiak osagai ezberdinak izan ditu tokiaren eta egoeraren arabera.

Familiek, suak edo auzoak, antzeko egitura erakusten dute Sakana osotan eta soilik ezberdintasun txiki bat antzeman dezakegu datu hauek begiraturik: haranaren ekialdean gehiago dira su polinuklearrak beste bi eremuetan baino, %23 Arakilen, %4 Erdialdean eta %11 Burundan. Guztira, %7 baino ez dira su konplexu edo polinuklearrak haran osoan.

Arakilgo su konplexu edo polinuklearrak Sakana osoko mota berekoen %61 dira, hau da, ohikoago zen eremu honetan kide gehiago zituzten familiak aurkitzea, beste bietan baino.

Alargunak, aldiz, Erdialdean ziren gehien (Uhartan bereziki), beste bi eremuetako guztiak baino gehiago. Eta su nuklear hankamotzak, hau da, familia arrunt batean bizi ziren erantsitako kideekin (anaia, osaba, suhia...) osatutakoak, ezberdintasun handiz gehiago (%69) Erdialdeko eremuan ere, baina atzera berriz kontuan harturik Uhartean Arakilen direla horietako gehienak ere (31).

30. taula. Sakanako suak eta populazioa 1427ko dokumentuaren arabera.

Eremua	HER. KOP.	SNA	SNB	SNH	SPA	SPB	SUAK	E	BIZT.
Arakil	16	107	11	6	36	2	162	16	806
Erdialdea	42*	118	46	14	7	1	186	14	853
Burunda	6	108	10	7	16	0	141	5	622
Guztira	26	333	67	27	59	3	489	35	2281

* Uhartean Arakil, Lakuntza, Arbizu eta Etxarri Aranatz «con sus aldeas» soilik ageri dira. Arruazu ez da ageri eta «aldeak» hiru Ergoienekoak eta Lizarragabengoa dira. Bestalde, gogoratu zenbait orrialde falta zaizkiola dokumentuari, Etxarri Aranatzeko datuak jasota dauden tokian, hain zuzen ere.

Balizko biztanlegoa, ongi banaturik ageri zaigu haraneko hiru eremuetan: 806 Arakilen (%35), 853 Erdialdean (%37) eta 622 Burundan (%27).

Hala ere, daturik harrigarriena, herri kopuruarena da, askoz ere ugariagoa Arakilen. Beste datu aipagarria elizgizonena da, Arakilen eta Burundan ia-ia bat herriko, baina Erdialdean, aldiz, 14, lau herri eta beste hainbeste «aldea»-rendako. Eremu erakargarri eta egokiagoa nonbait, elizgizonen eginkizunen ikuspegitik.

Ateratako biztanle kopuruari erreparatuz gero, su bakoitzak (alde batera utzirik hauen mota) 4,66 arima edo biztanle izanen lituzke Sakanan orokorrean 1427an: 4,98 Arakilen, 4,59 Erdialdean eta 4,41 Burundan. Ezberdintasunaren nondik norakoa su konplexu edo polinuklearren kopuruan begiratu behar.

Eta Uharte Arakilgo datuak Arakilera pasatuko bagenitu, bestelakoa izanen litzateke haranaren demografiaren banaketa, Arakil izanen bailitzateke eremurik populatuena alde handiz: 1193 biztanle Arakilen (%52), 466 Erdialdean (%20) eta berdin, 622 (%27), Burundan.

Suen oinarrizko moten batez bestekoari, berriz, zerbait eragiten Uharte Arakil eremu batean edo bestean kokatzeak: 1427ko dokumentuaren arabera %23 ziren Arakilen eta %16 izanen lirateke Uharte Arakilgo eremuan sartuz gero. Hala ere, dokumentuko banaketaren arabera, Sakana osoko zu konplexu edo polinuklearren %61 dira Arakilen; eta %65 Uharte Arakilen kokatuz gero. Alde nabarmenagoa da su simple edo nuklear berezi eta hankamotzen artean Uharte Arakilgo eremura lerratzen badugu: %16 dira Arakilen dokumentuko banaketaren araberrako lehenak eta %63, berriz, Uharte eremu honetan sartuz gero; %22 dokumentuko banaketaren araberrako su hankamotzak eta %56 Uharterekin.

31. taula: Sakanako suak eta populazioa 1427an Uharte Arakil, Arakilen kontuan harturik.

Eremua	HER. KOP.	SNA	SNB	SNH	SPA	SPB	SUAK	E	BIZT.
Arakil	17	149	42	15	38	2	246	20	1193
Erdialdea	3?	76	15	5	5	1	102	10	466
Burunda	6	108	10	7	16	0	141	5	622
Guztira	26	333	67	27	59	3	489	35	2281

Erdialdea da, orduan, 1427ko dokumentuan ageri den moduan banaturik haran osoa, Sakanako eremurik populatuena XV. mendearen hasieran, Etxarriko datu osoak falta izanagatik. Ondoren, Arakil, herri kopuru hirukoitza badu ere, eta, azkenik, Burunda.

Etxe kopuruen datuek, eta zehatzago hauen galerak, Sakana osoak populazioa galdu zuela XV. mendearen lehen laurdenean erakusten dute. Herriz herriko zerrendak erakusten digu mendearen hasieran baino 105 etxe gutxiago daudela 1427an.

Arakil dugu etxe gehien (biztanlegoa ere bai, beraz) galdu zuen eremua, 74: %30 ($162 + 74 = 236$)²⁸.

Burundak 15 etxe, % 9, galdu zituen ($144 + 15 = 159$).

Sakana erdialdeak (Uharte Arakilgoak dira galdutako 16 etxeak) % 8 galdu zituen ($200 + 16 = 216$).

Ondorengo koadroan ikus daitekeenez biztanleriak behera egin zuen Sakana osoan XV. mendeko lehen laurdenean %18an, etxeen kopuruak kontuan izaten ba-

28 162 etxe zeuden 1427an eta guztira, azken 25-30 urteetan, 74 etxe galdu zituzten. Orduan, mende hasieran, 236 etxe ziren.

ditugu. Hala ere, Arakilen suertatu zen beherakada nabarmenena, are nabarmenagoa kontuan izaten badugu Sakana erdialdeko datuetan Uharte Arakil dagoela sartuta eta bertan 16 etxe galdu zirela aipatu garai horretan. Bestela, ez zen etxe galerarik jaso Lakuntzan, Arbizun, Etxarri Aranatzen eta Ergoienan.

32. taula. Sakanako XV. mendearen hasierako datu demografiko orokorrak.

Eremua	HER	ETX ¹ 1427	BIZ 1427	ETX ² 1400	BIZ 1400 ³
Arakil	16 ⁴	162	806 ⁵	236	1175
Burunda	6 ⁶	141	622 ⁷	156	688
Erdialdea	4 ⁸	186	854 ⁹	202	927
Guztira	26	489¹⁰	2282	594	2790

1. Etxea auzo edo su kontzeptuarekin parekatu da.
2. $162 + 74 = 236$, Arakilen; $141 + 15$ Burundan; eta $186 + 16$ Sakana Erdialdean.
3. 25-30 urte lehenago izan zitekeen biztanlegoa, kontuan izanik zenbat etxe galdu ziren herri bakoitzean epe horretan eta suen formula bera erabilia, hau da, eremu bakoitzean atera zaidan su bakoitzeko kideen kopurua.
4. Irurtzun eta Etxeberri batera, Aizkorbe eta Laturlegi batera, eta Guarriz Irañeta eta Ihabarren artean.
5. Su edo etxe kopurua $\times 4,98$ (Arakilen, batez beste, atera zaidan su bakoitzeko kideen kopurua).
6. Egungo seiak. Hamazazpi ziren 1268an (Hamarrenaren liburua), 159 urte lehenago: Iturrun, Eitzaga, Sarabe, Irurita, Zangitu, Ulaiar, Elkuren, Saratsu, Horna, Angustina, Arkinano eta egungo seiak.
7. Etxe kopurua $\times 4,41$.
8. Horietako bat «Echarri Aranaz con sus aldeas»: Etxarri Aranatz, Lizarragabengoa, Unanu, Dorrau eta Lizarraga.
9. Etxe kopurua $\times 4,59$.
10. Monteanok (1996), urte bat beranduago datuetan 554 su jaso ditu. Herri kopurua, aldiz, bat dator, 26. 16 herri Arakilen (Irurtzun eta Etxeberri, Aizkorbe eta Laturlegi elkartuta eta Guarriz ere kontuan izanik), 6 Burundan eta 4 Sakana erdialdean (horietako bat «Echarri Aranaz con sus aldeas»).

Datu esanguratsuak taula honek erakusten dizkigunak. Izurriteen eta goseteen eragin nabarmena izan zuten Arakilgo herriek bereziki XV. mendearen lehen laurdenean. %31 jaitsi zen biztanlegoa Arakilen aipatu hogeita bost urte horietan; %10 Burundan; eta %8 baino ez Sakana Erdialdean. Sakana osoko biztanlegoaren jaitsiera, aldiz, %18koa izan zen.

Eta Uharte Arakilgo datuak Arakil eremuan sartuko bagenitu, era argian ikusten da populazioaren jaitsieraren eremurik garrantzitsuena haraneko ekialdea dela: jaitsieraren %27a Arakilen eta %10a Burundan. Sakana Erdialdeko gainerako eremuan (Uharte Arakil bertan kontuan izan gabe, esan nahi da) biztanlegoak berean jarraitu zuen, itxura denez.

33. taula. Sakanako XV. mendearen hasierako datu demografiko orokorrak Uharte Arakil, Arakilgo eremuan kontuan harturik.

Eremua	HER	ETX 1427	BIZ 1427	ETX 1400	BIZ 1400
Arakil	17	246	1225	336	1673
Burunda	6	141	622	156	688
Erdialdea	3	102	468	102	468
Guztira	26	489*	2315	594	2829

* Begiratu 68. oharra.

2.6. 1427ko Mendialdeko suen liburuko datuen taula konparatiboa

34. taula. Sakanako XV. mendearen hasierako datu demografiko-ekonomikoak.

Herria	Zerga koartelagatik ¹	Elizgizonak	Etxe-jabeak ²	Errota labeak	Karasatorre etxe kop.-etxe galera
Etxarren	108 sueldo	2	9	Errota 1	10-4
Ihabar	8 libra, 8 sueldo, 6 dinero	3	13	Errota 1	16-1
Zuhatzu	6 libra, 17 sueldo, 4 dinero	1	9	-	9-4
Hiriberri	15 libra, 8 sueldo	1	20	Errota 1	20-8
Izurdiaga	6 libra, 8 sueldo	2	10	-	10-14
Erroz	70 sueldo	1	9	-	9-8
Irurtzun eta Etxeberri	6 libra	1	9	Errota 1	9-14
Urritzola	6 libra, 4 sueldo	1	9	-	9-0
Aizkor(be) eta Laturlegi	4 libra, 9 sueldo	1	8	-	8-3
Ekai	10 libra, sueldo 1, 8 dinero	1	13	-	13-1
Satrustegi	6 libra, 10 sueldo	2	11	-	12-9
Egiarreta	7 libra, 11 sueldo	1	10	-	11-8
Irañeta	19 libra, sueldo 1, 8 dinero	2	29	Errota 1	30-0
Guarriz	37 sueldo, 10 dinero	-	3	-	3?-(husturik ³)
ARAKIL	72 florin⁴	19	162	5 errota	169-74⁵
Bakaiku	8 libra, 10 sueldo	1	20		21
Urdiain	16 libra, 19 sueldo	1	38		39
Iturmendi	7 libra, 13 sueldo	1	16		16
Ziordi	4 libra, 19 sueldo	-	11 eta 4 txiro		15-4
Olazti	11 libra, 14 sueldo	-	27 eta 2 txiro		29-8
Altsasu	11 libra, 16 sueldo	1	22 eta txiro 1		24-3
BURUNDA	41 florin⁶	4	134 eta 7 txiro	Bazituzten	144-15
Uharte Arakil	40 florin	4	84	Errotak eta labeengatik 70 libra	89-16
Lakuntza	27 libra	1	28	Errota eta labeagatik 25 libra	30-0
Arbizu	2 florin	1	13		15-0
Etxarri Aranatz eta Ergoiena	47 florin	8	> 66 ⁷	Errotak eta labeengatik 96 libra	66?-?
SAKANA ERDIALDEA	107 florin	14	191		200-16

1 Ordaindu beharreko zerga, laurdena adierazten du.

2 Elizgizonenak kontuan izan gabe.

3 Desolado.

4 108 libra, dokumentuak berak egina baliokidetasuna. Florin batek 1,5 libra balio zituen, beraz, gutxi gorabehera.

5 Azken 25-30 urteetan jaitsitako etxe kopurua adierazten du bigarren zenbaki honek.

6 61 libra eta 10 sueldo, dokumentuak berak egina baliokidetasuna.

7 Gogoratu orrialdeak falta direla dokumentuan.

2.7. Zenbait ondorio

- Arakilen ageri dira herri gehien, 16 guztira, eta, egun, guztiek diraute bizirik, Guarriz (egun Irañeta, Ihabar eta Hiriberri herrien iparraldean, Madalenaitzen hegoaldeko magalean ageri da topónimo moduan) eta Laturlegui izan ezik. Burundan dagoeneko egungo sei herriak ageri dira eta Sakana erdialdean, aldiz (Uhart Arakil bertan kontuan harturik) lau baino ez, egia bada ere Etxarri Aranatzen barnean Ergoieneko hiru herriak eta Lizarragabengoa agertzen direla («Echarri Aranaz con sus aldeas»). Arruazuren berri ez dago bertan eta pentsa daiteke bere datuak Lakuntzako edo Uhartekoen barnean egon daitezkeela (Miguel de Arriazu izena ageri da Uhart Arakilgo zerrendan).
- Garia eta garagarra dira Sakanako eremu osoan jasotzen dituzten laboreak. Mahatsa (ardo), aldiz, soilik Arakilen eta Uhartan jasotzen zuten. Eta artoa (*millo*) Sakana erdialdean eta Burundan.
- Errotak eta labeak erabat funtsezkoak ziren garaiko iraupeneko ekonomian eta hala ageri dira aipaturik dokumentuan.
- Sakana erdialdea zen, diferentzia handiz, zerga gehien ordaintzen zuen eremua eta Burunda, aldiz, gutxien ordaintzen zuena, Sakana erdialdekoen erdia ia. Seguru asko, aipatu desberdintasunaren zati bat²⁹, behintzat, auzo gehiago zirelako benetan Sakana erdialdean izanen da, ezen ez dugu ahaztu behar orrialde batzuk falta zaizkiola dokumentuari eta horiek, hain zuzen ere, Etxarri Aranazko datuak dira eta ordaindutako kopurua, aldiz, osoa dakarkigu dokumentuak.

35. taula: Sakanako XV. mendearen hasierako datu fiskalak.

Eremua	Auzoak	Koartela	Florin/Auzoko*
Arakil	169	72 florin	0,42
Burunda	144	41 florin	0,28
Sakana erdialdea	200	107 florin	0,54
Guztira	513	220 florin	0,43

* Zenbat florin ordaintzen zen auzo bakoitzeko.

■ Onomastika

Guztira 512 izen jaso ditugu datutegi honetatik eta erdiak baino gutxixeago, 235, Johan (122) edo Miguel (113) dira, bakoitza bere aldagaiekin (Johanto, Johane, Johanita, Joanito, Johana, Johanche, Johanco, Johanete, Michel, Michelco, Miquele, Miquelechea, Micheto, Miquela, Michelcho, Micheto). Ondorengo koadroan gehien erabiltzen ziren 11 izenak bildurik agertzen dira, hiru eremuetan banaturik.

Gainerako 50 izenak hurrengo beste hauen artean daude zabalkunde askorik gabe Sakanan: Anso, Semeno, Gastea, Pascoal, Goycoa, Theresa, Diagu, Remiro, So, Eneco, Toda, Simon, Pello, Marin, Gonçalvo, Anton, Joachingo. Horietako batzuk, bistan denez, behin baino gehiagotan ageri dira, baina ez lau edo bost alditan baino gehiago.

29 Zati bat esaten dut, ezen Arakilgo eta Burundako datu guztiak ematen dizkigu dokumentuak eta bi eremuen artean, hala ere, begi bistakoa da ezberdintasuna.

36. taula. Sakanako XV. mendearen hasierako izen erabilienak.

Izena	Arakil	Erdialdea	Burunda	Guztira
Miguel*	43	49	21	113
Johan	38	52	32	122
Martin**	37	17	8	62
Peru	11	22	19	52
Garcia	9	11	14	34
Maria	3	10	5	18
Lope	2	8	6	16
Sancho	4	2	9	15
Ochoa***	3	8	2	13
Gracia	1	4	5	10
Domenga	2	0	5	7
Guztira	153	183	126	462

* Michel ere bai, ugari, aurreraxeago ikusi ahal izan dugun moduan.

** Machin eta Machindo ere bai hauen artean.

*** Ochote ere bai.

Bestalde, izenekin batera, abizen moduan edo, jatorri ezberdinetakoak ikus ditzakegu horien artean:

- Lanbideak: Pel(l)igero (pellejero), Zapatero, Ferrero, Baillestero, Mazonero, Rodero...
- Patronimikoak: Martiniz, Johaniz, Periz, Miqueleiz/Migueliz, Lopiz, Ferrandiz, Martiz, Enecoiz, Dominguez, Ximeniz/Xemeniz, Garceiz, Gonzalbiz, Sanchiz...
- Gentilizioak: de Oderiz, de Golina, Berastegui, Assiayn, de Elcart, de Iavarr, Basaburu, Atorlegui³⁰, Echeverri, Arruiz, Lacuença (Lacunça ere bai), Mandoz³¹, de Torrino, Uraya (Hurayarr ere bai), de Aguiregui, Goyçqueta, Ayçaga, Urdiayn, Mugarach, Mayça, Echarry, Ardocea³², Borunda, Leach, Yputça³³, de Ariz...
- Izenondo edo gorputz atalak: Berria, Gastea, Çabala, Tripot, Ezquerria, Sendoa, Gorri (Gorria ere bai), Belça (Belz ere bai), Agoa, Aberassa, Urdin (Urdinsso ere bai), Buru, Urdaria³⁴, Lecayo³⁵, Guogorr³⁶, Moço (Moçue ere bai), Chipi, Çuria (Blanco ere bai), Exilla³⁷, Latça, Andia, Bofon³⁸, Lucea...

30 Laturlegi seguru asko.

31 Madotz seguru asko.

32 Erdozia seguru asko.

33 Gipuzkoar seguru asko.

34 Urduri seguru asko.

35 *Lacayo* agian, «servil, rastrero» bere lehen esanahian RAEn. Konotazio peioratiboa dauka gehienetan, beraz, eta badirudi *lekaiak* euskaraz eta *lecayos* gaztelaniaz erabiltzen zirela «gaizkile» eta «malhechor» adierazteko. Modu batean edo bestean izenondo moduan erabilia izan da.

36 Gogor seguru asko.

37 Isila seguru asko.

38 *Bufón* beharbada.

3. ERREFERENTZIAK

- Berthe, M. (1984). *Famines et épidémies dans les campagnes navarraises á la fin du Moyen Age* (2 tomos). Paris.
- Carasatorre Vidaurre, R. (1993). *Barranca Burunda*. Pamplona.
- Felones Morrás, R. (1982). Contribución al estudio de la iglesia navarra del siglo XIII: el libro del diezmo de 1268 (y II). *Príncipe de Viana*, 166-167, 623-714.
- Floristán Imízcoz, A. (1982). Población navarra en el siglo XVI. *Príncipe de Viana*, 165, 211-262.
- Gembero Ustárroz, M. (1985). Evolución demográfica de Pamplona entre 1553 y 1817. *Príncipe de Viana*, 176, 745-796.
- Jiménez de Aberasturi Corta, J. C. (1980). Aproximación a la historia de la Comarca del Bidasoa. *Príncipe de Viana*, 160-161, 263-410.
- Libro de las diezmas de la villa de Echarri (1360). Nafarroako Errege Artxibo Nagusia, 14 kutxa, 76zkia.
- Libro de las diezmas de la villa de Echarri (1369). Nafarroako Errege Artxibo Nagusia, 14 kutxa, 17zkia.
- Libro de fuegos de la merindad de las montañas del año 1427 (AGN, Comptos, nº 3). Recuperado de: Carasatorre Vidaurre, R., documentanavarra.blogspot.com
- Libro de fuegos y apeos Burunda. Recuperado de Carasatorre Vidaurre, R. documentanavarra.blogspot.com
- Monteano Sorbet, P. J. (1996). Navarra de 1366 a 1428: población y poblamiento. *Príncipe de Viana*, 208, 307-343.
- Monteano Sorbet, P. J. (2001). «La familia rural navarra a comienzos del siglo XV», *Espacio, Tiempo y Forma. Historia Medieval*, 14, 113-141.
- Uranga Santesteban, J. J. (1954). «Fuegos de Merindad de las Montañas en 1350», *Príncipe de Viana*, 15, 251-294.